

บทความ

การทำงานและการให้คุณค่าต่อการทำงาน
ของแรงงานหญิงนวนคร
ภายใต้การกำกับวินัยทางเวลา*

นฤมล กล้าทุกวัน

หลักสูตรอาชีวศึกษาศึกษา

สำนักวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

* บทความนี้ปรับจากบางส่วนของวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน (นฤมล กล้าทุกวัน 2556) ในบทความนี้ ผู้เขียนเน้นกล่าวถึงช่วงเวลาที่คุณเขียนได้เข้าไปทำงานในไลน์การผลิตจากการขออนุญาตจากทางโรงงานไปตามตรง ตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 ผู้เขียนได้รับมอบหมายให้ทำงานในฐานะนักศึกษฝึกงานในฝ่ายบุคคลก่อนเป็นเวลา 6 สัปดาห์ จากนั้นอีก 2 สัปดาห์ ได้รับอนุญาตให้เข้าไปทำงานในไลน์การผลิต สัปดาห์แรกทำงานกะกลางวัน สัปดาห์ถัดมาทำงานในกะกลางคืน.

**Work and Value of Work of Nava Nakorn Female Labour
under the Time Discipline**

Naruemon Klatookwan

Bachelor of Arts Program in ASEAN Studies, School of Liberal Arts, Walailak University

ABSTRACT

The article is derived from field research of work and life of female labourers in one electric appliance factory in Nava Nakorn Industrial Park. Main research question is how the industrial time controls and regulates female labourers' lives. In order to increase productivity, the factory employs many temporal apparatuses, both the repressive/control and incentive/encourage ones. To cope with strict time discipline, the female labourers have to sacrifice their personal time. However, in several subtle ways, they do resist and negotiate. They value themselves through work as good, skilled and knowledgeable workers. They also identify themselves with traditional expectation as providers of the families' well-being.

keywords

Nava Nakorn, female labourer, time discipline, subtle resistance, value

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงประสบการณ์ภาคสนามของผู้เขียนในการศึกษาชีวิตและการทำงานของแรงงานหญิงในเขตอุตสาหกรรมนวนครในมิติของเวลา โดยในที่นี้จะเน้นเฉพาะเวลาการทำงานเป็นหลัก ผ่านการเก็บข้อมูลในโรงงานผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าแห่งหนึ่ง เพื่อแสดงให้เห็นว่า ระบบเวลาอุตสาหกรรมในปัจจุบันกำกับควบคุมการทำงานของแรงงานหญิงอย่างไร ผู้เขียนพบว่า โรงงานใช้เครื่องมือทางเวลาทั้งในลักษณะการบังคับควบคุมอย่างเข้มงวดและการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้แรงงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพอันแสดงถึงการทำงานของอำนาจทั้งในด้านที่กดทับ/บังคับและด้านที่เพิ่มผลผลิตภาพ กระนั้นแรงงานหญิงยังสามารถที่จะต่อรองต่อต้านกับการกำกับควบคุมดังกล่าว แม้ส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะที่ซ่อนเร้น แต่ก็ถือว่าช่วยให้พวกเขาทางออกให้กับตนเองในภาวะที่เผชิญอยู่ได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้คุณค่าแก่ตนเองผ่านการทำงานโดยเชื่อมโยงกับทั้งคุณค่าตามธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมที่สังคมไทยมีต่อผู้หญิงและเชื่อมโยงกับการทำงานโดยตรงซึ่งถือเป็นการนิยามตนเองแบบใหม่

คำสำคัญ

การกำกับวินัยทางเวลา, การต่อต้านแบบซ่อนเร้น, การทำงาน, คุณค่า, แรงงานหญิงนวนคร

บทนำ

อำนาจที่ทำงานในโรงงานสมัยใหม่ไม่เพียงแต่ใช้เทคนิควิธีการผ่านกลไกในเชิงบังคับควบคุมที่กำหนดกฎระเบียบให้แรงงานปฏิบัติตามเท่านั้น แต่ยังกระทำผ่านกลไกในลักษณะกระตุ้นใจด้วยผลตอบแทน เพื่อดึงดูดให้แรงงานทำงานในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นในอัตราที่รวดเร็วขึ้น เช่น การให้เบี้ยขยัน การจ่ายค่าตอบแทนในอัตราพิเศษสำหรับการทำงานนอกเวลาทำงานปกติ เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้สะท้อนวิถีคิดต่อเวลาในระบบทุนนิยมที่เวลาถูกแปรค่าโดยเทียบกับเงิน หรืออีกนัยหนึ่งคือการคิดถึงเวลาที่มีคุณลักษณะในเชิงปริมาณ เป็นหน่วยที่แบ่งแยก จัดสรร และคิดคำนวณได้ ทั้งโดยฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง ด้วยวิถีคิดดังกล่าว ทำให้โรงงานพยายามที่จะกำหนดและจัดการกับการทำงานของแรงงานโดยสร้างและพัฒนาเครื่องมือทางเวลาหลายๆ แบบ¹ เพื่อให้การใช้เวลาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และฝ่ายแรงงานเองก็พยายามที่จะรับมือกับเงื่อนไขทางเวลาที่ตนเผชิญภายใต้วิธีดังกล่าวด้วยเช่นกัน

บทความนี้จะแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่แสดงนัยข้างต้น โดยส่วนแรกจะกล่าวถึงการรुक้าของเวลาโรงงานไปยังเวลาส่วนอื่นๆ ของชีวิตแรงงานหญิงและลักษณะการ

¹ นอกจากกรอบตารางเวลาการเข้าออกงานในแต่ละวันซึ่งเป็นประเด็นสนใจหลักของงานชิ้นนี้แล้ว โรงงานยังกำหนดตารางเวลาอื่นๆ ที่แรงงานจะต้องเร่งผลิตให้ได้ตามเป้าหมายชิ้นงานที่โรงงานกำหนดในแต่ละช่วงของวัน การควบคุมเชิงเวลาเหล่านี้สัมพันธ์ไปกับการควบคุมร่างกาย การเคลื่อนไหว และอากัปกริยาของแรงงานอย่างละเอียดลงไปถึงหน่วยวินาที สำหรับประเด็นการจัดการร่างกายโดยสัมพันธ์กับเวลาการผลิตยังมีรายละเอียดที่น่าสนใจ แต่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลักของงานชิ้นนี้ หากต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมสามารถอ่านได้จากบทที่ 6 ในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน นอกจากนี้เครื่องมือทางเวลายังทำงานผ่านมิติของ “ระยะเวลา” ที่กระทำผ่านระยะเวลาการจ้างงาน โดยนายจ้างผลัดความเสี่ยงที่ตนเองเผชิญจากความผันผวนของตลาดไปสู่แรงงาน โดยการใช่วิธีการจ้างงานแบบชั่วคราว ซึ่งมีผลให้แรงงานต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในการจ้างงาน อันหมายถึงความไม่มั่นคงในชีวิตและความไม่มั่นคงทางจิตใจ ทั้งยังส่งผลต่อการประพฤติตนให้อยู่ในการกำกับทางวินัยที่เคร่งครัดกว่า อย่างไรก็ตาม ด้วยเนื้อที่อันจำกัด ผู้เขียนขอไม่กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวในที่นี้ ผู้สนใจสามารถอ่านประเด็นนี้เพิ่มเติมได้จากบทที่ 4 ในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนซึ่งว่าด้วยการจ้างงานแบบยืดหยุ่นกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเวลา.

จงใจพวกเธอให้ทำงานอย่างสม่ำเสมอผ่านเบียร์ชยัน ในส่วนนี้จะให้รายละเอียดของเวลาการทำงาน ซึ่งจะแบ่งแยกเป็นกะกลางวัน กะกลางคืน และการทำงานในวันหยุด เพื่อแสดงลักษณะการทำงานและการควบคุมวินัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งแสดงให้เห็นความพยายามของแรงงานหญิงในการจัดการรับมือกับข้อบังคับการทำงาน ในส่วนท้ายของงานได้แสดงให้เห็นว่า ภายใต้ระบบเวลาการทำงานที่เคร่งครัดเช่นนี้แรงงานหญิงได้ให้ความหมายกับการทำงานของตนเองเช่นไร

วินัยเวลาแบบอุตสาหกรรม: การบังคับควบคุมและการจงใจตามเวลานาฬิกา

การเข้าสู่การจ้างงานย่อมหมายถึงการเข้าสู่วินัยการทำงานอีกลักษณะหนึ่ง และวิธีการสำคัญในการจัดการระเบียบวินัยในการทำงานก็คือการกำหนดตารางเวลา ในฐานะที่เป็นแรงงานระดับล่างในฝ่ายผลิต แรงงานหญิงจึงถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามกรอบเวลาการทำงานอย่างเคร่งครัด โดยสถิติการทำงานถือเป็นเงื่อนไขสำคัญลำดับแรกในการพิจารณาการต่อสัญญาจ้างและการประเมินผลการทำงาน ทั้งนี้ระบบเวลาอุตสาหกรรมไม่ได้สร้างเงื่อนไขเฉพาะในเวลาการทำงานของแรงงานหญิง แต่ยังมีอิทธิพลไปนอกเวลาการทำงานอีกด้วย

การรुक้าของเวลาอุตสาหกรรมสู่เวลานอกการทำงาน

ตารางเวลาการทำงานไม่เพียงมีบทบาทในเวลาทำงาน แต่ยังขยายอิทธิพลมานอกเวลาการทำงานอีกด้วย ความพยายามที่จะทำให้แรงงานเข้างานอย่างตรงเวลาสม่ำเสมอ นั้น โรงงานไม่เพียงใช้วิธีการวางกรอบเกณฑ์ในเชิงการบังคับควบคุม แต่ยังใช้การให้สิ่งจูงใจ เช่น เบียร์ชยัน สำหรับคนที่เข้างานอย่างสม่ำเสมอในทุกๆ เดือน ข้อกำหนดเรื่องเวลาการทำงานและเลิกงานของโรงงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานต้องวางแผนจัดการชีวิตประจำวันของตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับเวลาของโรงงาน หากแรงงานต้องการเดินทางมาทำงานด้วยรถรับส่งของบริษัทซึ่งจะไม่เสียค่าใช้จ่าย ก็ต้องเตรียมตัวให้ทันเวลาก่อนที่รถจะมาถึงจุดจอดรับ คนขับแท็กซี่เคยเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า มีหลายครั้งที่เขารับผู้โดยสารที่เป็นแรงงานหญิง

ไปส่งโรงงานให้ทันในช่วงเช้า เพราะพวกเขาไม่ทันรถรับส่งพนักงาน เมื่อผู้เขียนแสดงความแปลกใจว่าเหตุใดพวกเขาจึงลงทุนนั่งแท็กซี่แทนการรอรถโดยสารอื่นที่ราคาถูกกว่า คนขับตอบว่าพวกเขายอมขึ้นแท็กซี่เพราะ “เขาบอกว่าถ้าไม่ไป(โดยแท็กซี่) จะเสียมากกว่านี้” สิ่งที่ว่า “เสียมากกว่า” ในกรณีนี้ไปสายก็คือ การถูกหักเบี้ยขยัน รวมทั้งการมีบันทึกเวลาการทำงานว่ามาสาย ซึ่งจะส่งผลถึงการประเมินผลงานในระยะยาว

แทบทุกบริษัทจะมีเบี้ยขยันเป็นสิ่งจูงใจให้พนักงานมาทำงานอย่างสม่ำเสมอโดยพิจารณาจากการทำงานในเดือนหนึ่งๆ เงื่อนไขในการได้รับเบี้ยขยันจะคล้ายกัน คือ ไม่ขาดงาน ไม่ลา ไม่มาสาย แต่จำนวนเงินที่ให้และเงื่อนไขปลีกย่อยอื่นๆ อาจต่างกันไป บางที่อาจผ่อนผันการมาสายได้เล็กน้อย บางที่ให้เป็นเงินจำนวนตายตัวในทุกเดือน สำหรับที่โรงงานมิริย์² เงื่อนไขที่จะได้รับเบี้ยขยันประจำเดือนก็คือ “ไม่มีการลาใดๆ ไม่มีการมาทำงานสาย ไม่มีการเลิกก่อนเวลา ไม่ลืมนัดบันทึกเวลาทำงาน เวลาเลิกงาน ไม่มีการนอนป่วยที่ห้องพยาบาลเกิน 3 ชั่วโมง/ครั้ง หรือเกิน 6 ชั่วโมง/วัน” และมีการเตือนว่า “การมาสาย 1 ครั้ง เท่ากับมีสถิติขาดงาน 1 ชั่วโมง ฉะนั้น ถ้ามาสาย 8 ครั้ง เท่ากับมีสถิติขาดงาน 1 วัน” เบี้ยขยันของมิริย์มีหลายอัตรา กล่าวคือ ในเดือนแรกหากพนักงานปฏิบัติตามเงื่อนไขก็จะได้รับเบี้ยขยัน 300 บาท เดือนถัดไปเป็น 400 บาท เพิ่มไปเรื่อยๆ ทีละ 100 บาท จนถึงเพดานคือ 700 บาท หากหลังจากนั้นยังไม่ขาดไม่ลาอีกก็จะได้รับ 700 บาทไปเรื่อยๆ แต่หากทำผิดเงื่อนไขเมื่อไร อัตราที่เคยได้ 700 บาทนี้ก็ต้องกลับมาเริ่มใหม่ที่ 300 บาทอีกครั้งหนึ่ง พรึก³ แรงงานหญิงร่วมไลน์การผลิตเดียวกับผู้เขียนวัย 35 ปี ซึ่งมีโรคประจำตัวคือโรคภูมิแพ้ วันหนึ่งมีผื่นขึ้นเต็มตัว แต่เธอก็ยังไปทำงาน เธอบอกว่า “เราเป็นแค่นี้ ทำไมเราจะทำงานไม่ได้ เรามานอนอยู่ห้อง เราก็ได้เงิน ไม่ได้เบี้ยขยัน ลูเราไปทำงาน เราก็ได้เงิน แล้วก็ไปกินยาเอา” เบี้ยขยันจึงเป็นปัจจัยกำหนดการเลือกใช้เวลาของแรงงานอย่างสำคัญ เพราะการขาดงานเพียงวันเดียวก็ส่งผลให้ต้องไปเริ่มต้นอัตราเบี้ยขยันใหม่

² เป็นชื่อสมมติของบริษัทที่ผู้เขียนตั้งขึ้น (ตามข้อตกลงกับบริษัทที่จะไม่เปิดเผยชื่อจริง).

³ ชื่อบุคคลตลอดบทความนี้เป็นชื่อที่สมมติขึ้นเพื่อปกป้องสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลของผู้เขียนผ่านการสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2555 - เดือนเมษายน พ.ศ. 2556.

เงื่อนไขด้านเวลาจะมีขั้นตอนมากขึ้นสำหรับแรงงานหญิงที่มีครอบครัวแล้ว โดยเฉพาะกรณีที่มีลูกอาศัยอยู่ด้วย เพราะการจัดการเวลาจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ต้องดูแลลูกด้วย เช่น นิล แรงงานหญิงวัย 32 ปี ซึ่งพักอยู่บ้านตรงข้ามกับที่พักของผู้เขียน ต้องเตรียมตัวให้กับลูกสาววัย 6 ปี ก่อนไปโรงเรียน จากนั้นโรงเรียนจะมารับไปส่งเอง วัยของลูกก็มีผลต่อการใช้เวลาในการดูแลเช่นกัน แรงงานหญิงที่มีลูกที่ยังอยู่ในวัยทารกจะประสบความยุ่งยากมาก เช่น มาศ ซึ่งมีลูกอายุไม่ถึงขวบ ทำให้ต้องสลับหน้าที่ในการดูแลลูกกับแม่ของเธอ หากสัปดาห์ใดทำงานกะดึก พอดออกกะไปตอนเช้าก็ต้องกลับไปดูแลลูกจนถึงเที่ยงจึงจะได้นอนพัก ใหม่ๆ ที่กินงานมาทั้งคืนแล้ว ช่วงบ่ายแม่ของเธอจะเป็นคนทำหน้าที่ดูแลต่อ พอดตกเย็นแม่เธอจะทำอาหาร แล้วเธอก็ตื่นขึ้นมากินเพื่อไปทำงานกะดึก

ผู้เขียนเคยไปนอนค้างที่ห้องของพริกอยู่ครั้งหนึ่ง เนื่องจากคืนก่อนหน้านั้นเราไปเที่ยวงานลอยกระทงในย่านใกล้ๆ กับห้องพักของเธอแถวประตูน้ำพระอินทร์ (ซึ่งอยู่ถัดจากนวนครไปทางทิศเหนือ) จึงทำให้เห็นการเตรียมตัวก่อนเข้างานของเธอ พริก เช่าห้องในราคา 1,300 บาทต่อเดือน เธอเลือกที่นี่แม้จะไกลจากโรงงานเพราะค่าน้ำค่าไฟจะถูกกว่าในไทยธานี⁴ โดยปกติพริกจะตื่นในเวลาตีห้า ในวันดังกล่าวผู้เขียนจึงต้องตื่นในเวลาตีสี่ครึ่งเพื่อให้อาบน้ำแต่งตัวเสร็จก่อนที่เธอจะตื่น เพราะห้องน้ำมีเพียงห้องเดียวจริงๆ แล้วเธอใช้เวลาอาบน้ำไม่นานนัก แต่ที่นานคือเวลาในการแต่งหน้าซึ่งเกินกว่า 40 นาที กว่าเราจะออกจากห้องพักก็เป็นเวลาเกือบหกโมงเช้า พ่ายังไม่สว่างนักเพราะเป็นฤดูหนาว เราออกมาถึงปากซอยโดยมอเตอร์ไซค์รับจ้าง แล้วเดินทางลอดใต้ถนนมายังจุดขึ้นรถรับส่งของบริษัทที่อยู่ตรงข้าม แม้ฟ้าจะยังไม่สว่างแต่ภายในซอยและริมถนนใหญ่ก็เริ่มที่จะมีคนในชุดยูนิฟอร์มออกมาเดินกันพลุกพล่านแล้ว ทุกคนอยู่ในท่าทางเร่งรีบ บริเวณปากซอย พ่อค้าแม่ค้าตั้งร้านขายอาหารปรุงสำเร็จที่กินได้ง่ายและสะดวก ซึ่งแรงงานเหล่านี้ก็นิยมใช้บริการ

---

⁴ ชื่อหมู่บ้านในนวนคร หอพักในไทยธานีจะคิดค่าน้ำค่าไฟสูงกว่าหอพักทั่วไปที่อยู่นอกเขตนวนคร เนื่องจากเจ้าของที่พักก็ต้องจ่ายค่าน้ำค่าไฟแพงในราคาที่นวนครคิดอีกที ซึ่งจะสูงกว่าอาคารบ้านเรือนทั่วไป เท่ากับว่าผู้เช่าห้องพักในนวนครถูกคิดค่าบริการสองต่อนั่นเอง.

จุดที่เราขึ้นรถคือริมถนนพหลโยธินทางฝั่งตะวันออก รถบัลของหลายบริษัทที่มา
รับตรงจุดนี้จะมุ่งมาทางทิศใต้สู่นวนคร ผู้เขียนมองไปยังอีกฝั่งถนนเห็นแรงงานในยูนิฟอร์ม
คล้ายกันนับร้อยชีวิตยืนกันแน่นขนัดรอรถบัลที่จะมารับไปยังเขตอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น
โรจนะ วังน้อย ไฮเทค บางปะอิน พวกเขาและเธอต้องใช้ชีวิตหมุนวนตามตารางเวลาประจำ
วันที่กำหนดจากเวลาการทำงานเช่นนี้แทบทุกวัน ออกจากห้องเช่าตั้งแต่ฟ้ายังไม่สว่าง ไล่ชุด
แบบเดิม ขึ้นรถรถคันเดิมที่จุดเดิม ไปยังที่ทำงานเดิม และทำงานแบบเดิมสัปดาห์ละ 5-6
วัน รถมารับเราในเวลา 6.15 น. และก็ยังแวะรับในจุดอื่นๆ อีก ที่มีรัยจะแบ่งรถเป็นหลาย
สาย (หนึ่งคันต่อหนึ่งสาย) รถแต่ละสายจะมาในเวลาต่างกัน แม้จะมีบางสายที่จะวิ่งผ่าน
บางจุดซ้ำกันบ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าจจะจอดในทุกจุด มีการกำหนดว่าคันใดจะจอดรับ
จุดใดบ้าง ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของคณงานที่จะต้องจัดการตนเองให้มาถึงจุดรับส่งใกล้ที่พัก
ของตนให้ทันก่อนที่รถจะมาถึง

พวกเรามาถึงบริษัทในเวลาประมาณ 6.45 น. พริกแยกไปตอกบัตรทำงานอีกจุด
หนึ่งที่เป็นจุดตอกบัตรของพนักงาน ที่นี่จะมีจุดตอกบัตรหลายจุดทั้งในและนอกตัวอาคาร
เนื่องจากพนักงานมีจำนวนมาก กะหนึ่งๆ ก็มีพนักงานร่วมพันคน บริเวณอาคารสำหรับ
การผลิตจะมีเครื่องตอกบัตรรวมแล้วประมาณ 4-5 เครื่อง ส่วนผู้เขียนตอกบัตรตรงจุดตอก
บัตรของนักศึกษาฝึกงานที่มีจำนวนไม่ถึงสิบคน ไม่จำเป็นต้องรอคิวนานนัก พวกเราซื้อข้าว
เหนียวหมูบั้งไปกินกันที่โต๊ะประจำบริเวณจุดพักพนักงาน เพื่อนๆ ของผู้เขียนยังใช้เวลานี้
สำหรับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การพูดคุย ทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับงานที่ทำหรือการเปิดรับ
สมัครงานของโรงงานอื่น การหยอกล้อกัน นินทาๆ ระบายความอัดอัดใจ รวมไปถึงการ
แต่งหน้า เมื่อสัญญาณบอกเวลาว่าใกล้จะเข้างานแล้ว พริกและเพื่อนๆ ก็จะรีบจัดทรงผม
ให้ใส่เข้าไปในหมวกได้อย่างไม่เสียทรง ขณะเดียวกันก็เป็นไปตามลักษณะที่บริษัทกำหนด
รวมทั้งผูกผ้ากันเปื้อนทับชุดที่สวมอยู่ เปลี่ยนรองเท้าจากที่ใส่รองเท้าตามแฟชั่นออกมาจาก
ห้องให้เป็นรองเท้าผ้าใบแบบที่บริษัทแจกมาให้ พวกเขาเอ็กเบ็ของเหล่านี้ไว้ที่ล็อกเกอร์ของ
บริษัทที่แต่ละช่องจะใช้ร่วมกันสองคน

เมื่อนวนครมีแรงงานจำนวนมากที่ต้องเข้างานแต่เช้า ก็ทำให้มีธุรกิจที่รองรับเวลา
เร่งรีบเช่นนี้เกิดขึ้นและช่วยให้การเตรียมตัวของแรงงานไม่ลำบากจนเกินไป เช่น มีอาหาร

ขายสำหรับเวลาเร่งด่วน มีโรงเรียนในพื้นที่นวนคร โรงเรียนมีบริการรถรับส่งนักเรียนทุกเช้าเย็นและยังบริการสอนพิเศษในช่วงเย็น นอกจากนี้ยังมีสถานที่รับสอนพิเศษที่เปิดบริการในหมู่บ้านไทยธานีอีกด้วย ฉัตร แรงงานหญิงในโรงงานผลิตน้ำยาทำความสะอาดแห่งหนึ่งที่มีลูกสาวเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ก็ตัดสินใจให้ลูกเรียนพิเศษหลังเลิกเรียนทุกเย็น เพราะเธอและสามีต้องทำงานล่วงเวลาเกือบทุกวัน สถานที่สอนพิเศษจะรับสอนการบ้านพร้อมกับจัดเตรียมอาหารเย็นให้ลูกของเธอ และวันใดที่งานเร่งมากและต้องกลับดึกกันทั้งเธอและสามี ก็สามารถโทรศัพท์บอกให้ที่เรียนพิเศษดูแลลูกในระหว่างที่ทั้งคู่ยังไม่เลิกงานเป็นกรณีพิเศษได้ การมีกิจการเช่นนี้จึงตอบสนองทั้งในแง่เนื้อหาการเรียน (ส่วนหนึ่งเพราะเนื้อหาบางส่วนในการเรียนของลูกๆ นั้น แรงงานหญิงก็ไม่สามารถให้คำแนะนำได้) และเป็นตัวช่วยให้การจัดการเวลาของแรงงานหญิงเป็นไปได้ง่ายขึ้น

นอกจากการเตรียมตนเองและสมาชิกในครอบครัวแล้ว ช่วงเวลาก่อนเข้างานยังมีการเตรียมตัวในลักษณะที่บริษัทกำหนดด้วย ความพิเศษอย่างหนึ่งของบริษัทนี้ (รวมทั้งบริษัทญี่ปุ่นอีกหลายแห่ง) คือการออกกำลังกายในช่วงเช้า ซึ่งผู้จัดการฝ่ายบุคคลเคยกล่าวในการปฐมนิเทศพนักงานใหม่ว่ากิจกรรมดังกล่าวถือเป็น “วัฒนธรรมของหมู่บ้านมิจิ” เริ่มจากการเข้าแถว โดยบนพื้นถนนจะมีเครื่องหมายกลมๆ สีขาวเพื่อให้พนักงานยืนเข้าแถวให้ตรงจุด ยืนเรียงกันในแนวหน้ากระดาน 5 คน ยาวไปตามแนวนอนโดยรอบตัวอาคาร เวลาประมาณ 7.15 น. ของทุกวันจะมีเพลงประจำบริษัทที่ร้องด้วยภาษาญี่ปุ่นเปิดซ้ำสองรอบ แล้วต่อด้วยเสียงพูดภาษาไทยบอกเตือนให้ไปเข้าแถวเพื่อออกกำลังกายพร้อมกับส่งสัญญาณเตือนแบบถี่ๆ ระหว่างนั้นทุกคนจะรีบออกมาจากตัวอาคารเพื่อมาเข้าแถว จากนั้นจะเริ่มออกกำลังกายประกอบจังหวะในท่าที่ผู้เข้ามาทำงานทุกคนจะได้รับการฝึกซ้อมในวันปฐมนิเทศพนักงานใหม่ เหตุผลของการออกกำลังกายก็เพื่อที่จะให้เกิดความตื่นตัวในการทำงาน ไม่ง่วง และลดอุบัติเหตุในการทำงาน จากนั้นจะเป็นเสียงบอกให้เคารพธงชาติโดยบอกว่าขณะนั้นเป็นเวลา 8 นาฬิกา (แม้เวลาจริงๆ ขณะนั้นจะเป็นเวลา 7 โมงครึ่ง ก็ตาม) จบแล้วก็มีเสียงเพลงชาติไทยดังขึ้น ต่อด้วยเพลงประจำบริษัทในภาษาญี่ปุ่น เนื้อเพลงกล่าวถึงการเชื่อมั่นในความฝัน ความหวัง และการร่วมมือกันเพื่ออนาคตเป็นอันสิ้นสุดการเข้าแถว

การเข้าแถวออกกำลังกายเป็นเรื่องที่ผู้บริหารชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญมาก ปรชธานบริษัทเคยตำหนิถึงการออกกำลังกายของพนักงานว่าไม่พร้อมเพรียงกัน ทำให้ผู้จัดการฝ่ายบุคคลต้องเร่งหาโຕะวางตามจุดต่างๆ และให้มีผู้นำในการออกกำลังกายยึนบนโຕะเหล่านั้ในหลายๆ จุด เพื่อให้พนักงานทั้งบริษัทเห็นท่าประกอบอย่างทั่วถึงและออกกำลังกายได้พร้อมเพรียงกัน อย่างไรก็ตาม ในจุดที่ไม่มีผู้บริหารระดับสูงเข้าแถวอยู่ก็จะไม่ค่อยจริงจังกับการออกกำลังกายนัก ผู้เขียนเห็นระดับความกระตือรือร้นที่ต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างพนักงานฝ่ายสนับสนุนกับพนักงานฝ่ายผลิต ตอนที่ผู้เขียนเข้าแถวกับพนักงานฝ่ายสนับสนุนซึ่งจะมีผู้บริหารทั้งชาวไทยและชาวญี่ปุ่นรวมอยู่ด้วย การเข้าแถวและการออกกำลังกายจะเป็นไปอย่างเคร่งครัดและพร้อมเพรียงกัน แต่ช่วงที่ผู้เขียนมีโอกาสเข้าแถวกับแรงงานในฝ่ายผลิตในไลน์ที่ผู้เขียนทำงานอยู่ซึ่งเป็นจุดที่อยู่ไกลสายตาผู้บริหารนั้น แต่ละคนไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมนี้แต่อย่างใด บางคนแต่งหน้าไปด้วยในแถว แม้กระทั่งหัวหน้างานระดับล่างบางคนก็ดูกระตือรือร้นกับกิจกรรมนี้มากก็กลับกลายเป็นเรื่องตลกไปและถูกผู้ใต้บังคับบัญชาส่งเสียงแซวเสียดด้วยซ้ำ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าในความพยายามที่ต้องการให้แรงงานเข้างานอย่างสม่ำเสมอและตรงต่อเวลานั้น ฝ่ายโรงงานไม่ได้ใช้เพียงอำนาจในเชิงบังคับควบคุมเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีด้านที่ใช้การจูงใจพนักงานผ่านการให้ค่าตอบแทนอย่างเป็นพิเศษดังตัวอย่างเรื่องเบียร์ขััน นอกจากนี้ เงื่อนไขกรอบเวลาการทำงานตามที่บริษัทกำหนดไม่เพียงแต่ส่งผลต่อจังหวะเวลาการทำงานที่แรงงานหญิงอยู่ในโรงงานเท่านั้น แต่ยังกำหนดจังหวะชีวิตภายนอกโรงงานด้วย ทั้งการเตรียมตนเองและสมาชิกในครอบครัวอย่างเร่งรีบเพื่อให้เข้างานได้ตรงเวลา และการจัดการเวลาในช่วงเย็นที่ไม่สามารถกลับบ้านได้ทันเวลาเลิกเรียนของลูก การเกิดขึ้นของแหล่งอุตสาหกรรมที่รวมกันอยู่ในพื้นที่เฉพาะ ทำให้เกิดจังหวะเวลาเฉพาะของย่านดังกล่าว จนนำไปสู่กิจการการค้าและบริการที่ต่อเนื่องตามมาเพื่อรองรับความเร่งรีบ คนที่มีกำลังจ่ายสามารถใช้บริการเพื่อหาความลงตัวทางเวลาให้กับครอบครัวของตน แต่สำหรับคนที่ไม่ม่ีกำลังจ่าย ทางออกสำหรับการจัดการเวลาเหล่านี้ก็คือ การฝากลูกไว้กับทางบ้านเกิดซึ่งแทบจะเป็นวิถีปฏิบัติที่พบได้ทั่วไปของครอบครัวแรงงานไทย อย่างไรก็ตาม แม้จะใช้เวลากันอย่างเร่งรีบ และโรงงานมีการกำหนดกิจกรรมที่ต้องทำ

ในเวลาต่างๆ อย่างเคร่งครัด แต่กระนั้นก็ยังพบว่าแรงงานมีหนทางในการประนีประนอมกับกฎดังกล่าว และไม่จำเป็นต้องใช้เวลาในช่วงนั้นๆ ตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบริษัทเสมอไป เช่น การยอมเข้าแถวตามที่บริษัทกำหนด แต่ไม่ได้จริงจังกับกิจกรรมในแถวอย่างที่บริษัทต้องการ การใช้เวลาวางเล็กๆ น้อยๆ ที่มีอยู่เพื่อทำกิจกรรมที่ผ่อนคลายกับเพื่อนร่วมงาน การไต่รตรองและบริหารเวลาในทางที่จะเป็นประโยชน์ที่สุดภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ เป็นต้น

ตารางเวลาทำงาน: เครื่องมือสร้างวินัยแรงงานทางด้านเวลา

การกำหนดเวลาการทำงานที่ชัดเจนตามเวลานาฬิกาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้โรงงานสามารถสร้างวินัยเวลาแก่แรงงาน และช่วยให้เกิดความสอดคล้องและเป็นจังหวะเดียวกันของระบบการผลิต แรงงานถูกกำหนดให้เข้างาน เลิกงาน และพักเฉพาะในกรอบเวลาที่กำหนดเท่านั้น สำหรับการทำงานนอกเวลาปกติ แรงงานจะได้รับค่าตอบแทนในอัตราพิเศษ เช่น การทำงานล่วงเวลาและการทำงานในวันหยุด และยังมีค่าตอบแทนต่างหากสำหรับการทำงานในบางช่วง เช่น ค่ากะสำหรับการทำงานกะกลางคืน เป็นต้น ค่าตอบแทนเหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจสำคัญนอกเหนือจากเบี้ยขยัน ที่ทำให้แรงงานต้องการทำงานนอกเวลาปกติ และส่งผลต่อสำนึกทางเวลาของแรงงานที่มองเวลาเป็นหน่วยเชิงปริมาณที่ตนคิดคำนวณและใช้ประโยชน์ได้

การทำงานของบริษัทมีรายแบ่งออกเป็นสองกะ ได้แก่ กะเช้า/กะกลางวัน และกะดึก/กะกลางคืน คนทำงานในสำนักงานจะทำเฉพาะกะเช้าเท่านั้น แต่แรงงานในฝ่ายผลิตจะเข้ากะสลับกันสัปดาห์เว้นสัปดาห์ แม้จะเป็นงานลักษณะเดิม ความรับผิดชอบแบบเดิม แต่ลักษณะการทำงานและบรรยากาศการทำงานในสองกะต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และจำเป็นต้องจัดการเวลาในชีวิตต่างกัน แรงงานในฝ่ายผลิตส่วนใหญ่ก็ต้องปรับตัวสลับกันทุกสัปดาห์ เช่นนี้ไปเรื่อยๆ ช่วงเปลี่ยนผ่านในแต่ละสัปดาห์จากกะหนึ่งไปอีกกะหนึ่งจะเป็นช่วงที่แรงงานหน้าใหม่ปรับตัวได้ลำบาก เวลาเข้างานของที่นี่ในช่วงเช้าจะเข้างานตอน 7.30 น. และเลิกตอนเย็นเวลา 16.20 น. การเดินทางมาทำงานมีทั้งที่มาโดยรถบัสรับส่งของบริษัท รวมทั้งรถส่วนตัวและรถโดยสาร เนื่องจากที่นี่มีโรงอาหารในบริเวณโรงงาน พนักงานจำนวนมากจึงเลือกที่จะมาถึงก่อนเวลาเพื่อที่จะกินอาหารเช้าที่โรงงาน อีกทางเลือกหนึ่งคือบริเวณ

หน้าโรงงานที่มีอาหารที่สะดวกต่อเวลาเร่งรีบวางขายบนรถเข็นในช่วงก่อนเข้างานตอนเช้าและช่วงเย็นหลังเลิกงานก่อนคนงานจะทำงานล่วงเวลาต่อในช่วงค่ำ ในแต่ละช่วงที่จะต้องเข้างานหรือช่วงพักจะมีสัญญาณบอกให้ทุกคนได้ทราบผ่านลำโพงที่อยู่ทั้งในและนอกอาคาร คล้ายเสียงสัญญาณที่ได้ยินในโรงเรียน เวลาการทำงานและเวลาพักในแต่ละวันจะเป็นดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ตารางเวลาทำงาน เวลาพัก และเวลาเลิกงาน

	กลางวัน	กลางคืน
เวลาทำงาน	7.30-16.20 น.	19.40-3.50 น.
เวลาผ่อนคลาย อิริยาบถ	เช้า: 9.30-9.40 น. (10 นาที) บ่าย: 14.30-14.40 น. (10 นาที)	
เวลาพักรับ ประทานอาหาร	HA: 11.30-12.20 น. (50 นาที) ADM: 12.00-12.50 น. (50 นาที)	23.30-00.10 น. (40 นาที)
เวลาพักก่อน OT	16.20-16.50 น. (30 นาที)	3.50-4.50 น. (1 ชั่วโมง)
เวลาทำ OT	16.50-19.40 น. (2 ชั่วโมง 50 นาที)	4.50-7.40 น. (2 ชั่วโมง 50 นาที)
เวลารถรับส่งออก จากบริษัท	เย็น: 16.35 น. OT: 19.55 น.	7.55 น.

หมายเหตุ: HA ย่อมาจาก Home Appliance Division หมายถึง เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ซึ่งเป็นคำเรียกแบบรวมๆ ของฝ่ายผลิต; ADM ย่อมาจาก Administrative Division หมายถึง สายงานสนับสนุนหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า งานออฟฟิศ

เหตุผลที่แรงงานหญิงต้องเข้า-ออกงานตามเวลาที่กำหนดนั้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากประเด็นเรื่องความเชื่อมั่นหรือการให้คุณค่าต่อพวกเธอในระดับต่ำ อาจพิจารณาเรื่องการให้คุณค่าต่อผู้คนในยุคเสรีนิยมใหม่ได้จากงานเรื่อง *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty* (2006) ที่ไอหฺวา ออง (Aihwa Ong) กล่าวถึงลักษณะการจัดแบ่งทั้งพื้นที่และผู้คนอย่างจำแนกแยกแยะ สำหรับการจำแนกคน

องใช้คำว่า “ความเป็นพลเมืองที่ถูกแบ่งแยก/จำแนกแยกแยะ” (graduated citizenship) กล่าวคือ พลเมืองไม่ได้มีความเป็นพลเมืองเท่าๆ กัน ประชากรแต่ละกลุ่มถูกปฏิบัติต่าง กัน โดยในตรรกะการคิดคำนวณแบบเสรีนิยมใหม่จะมีคนที่เป็ประโยชน์มากกับคนที่เป็ประโยชน์น้อย (Ong 2006, 78-79) ดังนั้น สำหรับแรงงานหญิงในงานนี้ที่ถูกจัดวางให้เป็นแรงงานที่ใช้แรงกายเป็นหลักและมีทักษะต่ำ เช่น ต้องยืนประกอบชิ้นงานซ้ำๆ ไม่ได้ทำงานที่อาศัยการตัดสินใจ แต่ต้องรับคำสั่งจากหัวหน้างานเป็นหลัก ลักษณะของงานส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยการฝึกฝนนานนัก แต่ละตำแหน่งสามารถทดแทนกันได้ง่ายราวกับไม่มีใครสำคัญ ฯลฯ จึงทำให้สิ่งที่เป็นตัวชี้วัดความเป็นประโยชน์ของพวกเขาก็คือ จำนวนระยะเวลาที่ให้กับการทำงาน ซึ่งโรงงานจะประเมินได้ว่าคนเหล่านี้ทำงานได้คุ้มค่าจ้างหรือไม่ ทั้งนี้ก็เพราะพวกเขาไม่ได้ถูกให้คุณค่าเท่ากับคนที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งโรงงานให้ความสำคัญกับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์การทำงาน วุฒิการศึกษา ฯลฯ ของพวกเขา สำหรับคนกลุ่มหลัง การตรึงพวกเขาที่พื้นที่หนึ่งๆ ในช่วงเวลาที่เคร่งครัด จึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นมากนักเมื่อเทียบกับแรงงานระดับล่าง

เพื่อให้เห็นภาพการทำงานของแรงงานหญิงและความแตกต่างของการทำงานในแต่ละช่วงเวลาชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอแบ่งการกล่าวถึงเวลาการทำงานของแรงงานหญิงเป็นสามส่วนดังนี้ การทำงานกะเช้า การทำงานกะดึก และการทำงานในวันหยุด

การทำงานกะเช้า

การทำงานกะเช้าเริ่มตั้งแต่ 7.30 น. แต่เนื่องจากทุกคนจะต้องเข้าแถวก่อน ดังนั้นต้องมาถึงก่อนเวลา 7.20 น. หลังจากเลิกแถวแล้ว แต่ละคนก็จะกลับเข้ามายังไลน์การผลิตของตนเอง ยืนทำงานจนกว่าจะถึงเวลา 9.30 น. ที่เป็นช่วงพัก 10 นาที ของช่วงเช้าในแต่ละไลน์การผลิตจะมีเก้าอี้ขนาดเล็ก สูงจากพื้นประมาณ 1 ฟุต เรียงซ้อนกันอยู่หลายตัวเพื่อให้คนงานสามารถหยิบมานั่งได้ในช่วงพัก ช่วงพักเป็นช่วงที่คนงานจะได้ไปดื่มน้ำและเข้าห้องน้ำ จริงๆ แล้ว ตามเงื่อนไขการทำงานของที่นี่ไม่ได้จำกัดการเข้าห้องน้ำเฉพาะช่วงพัก สามารถจะเข้าได้ตามเวลาที่ต้องการ แต่ในทางปฏิบัติ หลายส่วนงานต้องทำงานอย่างเร่งรีบ คือยืนเรียงกันไปตามขั้นตอนที่ต่อเนื่องและส่งงานให้กันมือต่อมือ ทำให้ไม่สามารถ

เข้าห้องน้ำได้หากไม่มีคนมาทำในตำแหน่งนั้นแทน เพราะจะทำให้ขาดช่วง และคนต่อๆ ไป ก็จะต้องรอ หรือที่เรียกกันว่า “งานกอง” คนงานจึงเลือกที่จะทนจนถึงช่วงพักหรือจนกว่าจะ ขอให้ใครมาทำแทนได้ แต่ในหน้าที่ผู้เขียนทำงานจะเป็นงานที่ไม่ได้ทำส่งต่อกันมือต่อมือ จึงสามารถไปเข้าห้องน้ำได้ตามต้องการ เพื่อนร่วมงานของผู้เขียนหลายคนก็ใช้วิธีนี้ในการ ผ่อนคลายอิริยาบถและความเหนื่อยล้าจากการทำงานหรือเพื่อให้ตนเองหายวุ่น

อย่างไรก็ตาม การไปเข้าห้องน้ำหรือรับโทรศัพท์ (มีกฎไม่ได้รับโทรศัพท์ภายในพื้นที่ ทำงาน) อย่างพร่ำเพรื่อ แม้จะไม่ผิดกฎบริษัทอย่างชัดเจน แต่มักถูกวิพากษ์วิจารณ์จากเพื่อน ร่วมงาน หัวหน้างานคนหนึ่งกล่าวกับผู้เขียนอย่างไม่กั่วงวลในเรื่องนี้ว่า “ส่วนใหญ่ก็ดูกันเอง อยู่แล้ว...ใครเข้าห้องน้ำบ่อย มาสาย รับโทรศัพท์บ่อยก็จะเห็น” ดังนั้น อำนาจของบริษัทที่ไม่ได้ครอบคลุมทั่วถึง จึงถูกเสริมด้วยการควบคุมและแทรกแซงกันเองในหมู่คนงาน เช่นเดียวกับในโรงงานอื่นๆ อีกหลายแห่งที่ผู้เขียนเคยพูดคุยกับแรงงานหญิง พวกเขาต่างก็เน้น ถึงความสำคัญของการทำงานให้ทัน ซึ่งไม่ใช่เพียงตอบสนองเป้าหมายของบริษัท แต่เพื่อที่จะไม่ให้สร้างภาระแก่เพื่อนร่วมงานด้วย

ในช่วงพัก พนักงานไม่ได้หยุดทำงานเสมอไป กรณีที่ต้องเร่งผลิตมาก หลายคนเลือกที่จะทำงานต่อในช่วงพักด้วย เช่นเมื่อถึงเวลาพัก เพื่อนร่วมงานของผู้เขียนจำนวนหนึ่งจะ ยกเก้าอี้มานั่ง แต่เมื่อก็หิบบ้างงานส่วนที่ไม่จำเป็นต้องประกอบกับเครื่องมานั่งทำต่อด้วย สำหรับพวกเขาแล้วช่วงเวลาพักย่อยๆ เช่นนี้จึงไม่ใช่เวลาพักจากงานเสียทีเดียว แต่เป็น เวลาผ่อนคลายร่างกายเสียมากกว่า แต่สำหรับบางคนก็ถือว่าเวลาพักก็ควรเป็นเวลาที่ได้ พักจริงๆ ดังกรณีของดาว แรงงานหญิงในไลน์เดียวกัน ที่เรียกให้ผู้เขียนซึ่งยังไม่ทันได้ผล จากงานทั้งๆ ที่สัญญาณบอกเวลาพักดังแล้ว ให้ออกไปดื่มน้ำด้วยกัน พร้อมกับบอกว่า “นี่ แหละเวลา ‘ของเรา’ แล้ว” หรือ นาง เพื่อนอีกคนหนึ่งก็บอกให้ผู้เขียนรีบวางมือจากงานและ กล่าวว่่า “พักก็ต้องพัก ไม่ต้องไปทำให้มัน (บริษัท)” จากเหตุการณ์ทั้งสองลักษณะทำให้ เห็นว่า ในเงื่อนไขข้อก้ำหนดทางเวลาในการทำงานแบบเดียวกัน (การมีเวลาทำงานและ เวลาพักที่กำหนดไว้้อย่างตายตัว) กลับส่งผลต่อการรับรู้และการจัดการเวลาของคนงาน ที่แตกต่างกัน สำหรับคนกลุ่มหนึ่งแม้จะมีข้อก้ำหนดด้านเวลาการทำงานว่าเริ่มและหยุด งานในเวลาใด แต่เมื่อมีการระบุจำนวนชิ้นงานที่ต้องทำให้ถึงเป้าหมายเป็นเงื่อนไขซ้อนอยู่

ก็ทำให้พนักงานจำนวนหนึ่งเลือกใช้เวลาที่ควรจะได้พัก มาทำงานในส่วนที่สามารถทำได้ โดยเป็นการทำงานในอิริยาบถที่ผ่อนคลายกว่าคือสามารถนั่งได้ อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏลักษณะการจัดการเวลาอีกแบบหนึ่งที่คนงานผละจากงานอย่างชัดเจนเพื่อใช้เวลาพักไปทำอย่างอื่นตามต้องการ ถือเป็นกรยอมรับเอาระบบเวลาที่โรงงานกำหนดเพื่อยืนยันในสิทธิที่ตนควรจะได้รับในเวลาพัก ประโยคที่ผู้เขียนมักได้ยินจากแรงงานหญิงเสมอเมื่อถึงเวลาพักก็คือ “เวลาพัก ก็ต้องพัก”

เมื่อหมดเวลาพัก 10 นาที จะมีสัญญาณดังเตือนให้เข้างาน พวกเราจะเก็บเก้าอี้วางเรียงซ้อนกันเช่นเดิมและทำงานต่อจนกระทั่งถึงเวลาพักกลางวัน บริษัทจะมีโรงอาหารอยู่ 2 โรง เรียกกันว่า “โรง 1” และ “โรง 2” ตัวอาคารของทั้งสองโรงเชื่อมต่อกัน คั่นกลางด้วยร้านขายขนมและเครื่องดื่มซึ่งเรียกว่า “โรงกลาง” ในแต่ละสัปดาห์จะมีวันหนึ่งที่ด้านหน้าโรงกลางมีขนมไทย เบเกอรี่ และอาหารทะเลตากแห้งมาขาย ช่วยให้คนงานหลีกเลี่ยงจากรายการอาหารที่จำเจได้บ้าง และใกล้วันหอยออกจะมีพ่อค้าขายสลากกินแบ่งรัฐบาลมาตั้งแผงขายบริเวณดังกล่าวด้วย ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากพนักงานมากไม่แพ้กัน ไม่เฉพาะสลากกินแบ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นที่ได้รับความสนใจในโรงงาน แม้โรงงานจะมีกฎหมายห้ามเรื่องการเล่นหวยใต้ดินรวมถึงการพนันอื่นๆ แต่กิจกรรมดังกล่าวก็ยังคงเป็นกิจกรรมยอดนิยมของแรงงานจำนวนมาก ผู้ให้ข้อมูลของผู้เขียนมักจะเกี่ยวข้องกับการเสี่ยงโชคเช่นนี้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หากไม่เล่นเอง ก็จะเป็นคนรับซื้อและเอาไปส่งเจ้ามือข้างนอกอีกทอดหนึ่ง หวยถือเป็นความหวังร้ายบักซ์ของผู้คนเลยทีเดียว ทั้งยังมีการพนันรูปแบบอื่นที่ต่อเนื่องกันตามมาอีกด้วย สำหรับพื้นที่โรงงานในส่วนที่ไม่ได้ทำการผลิตในเวลาพักกลางวันจะมีกฎให้ปิดไฟเพื่อประหยัดพลังงาน แต่หากเป็นวันหอยออก จะพบแรงงานหญิงบางคนแอบเปิดไฟจากอุปกรณ์การผลิตที่พอจะส่องแสงในพื้นที่เล็กๆ ให้พอมองเห็น เพื่อที่จะจดโพยหวยและนำไปส่งยังเจ้ามือหวยใต้ดินต่อไปได้

เนื่องจากโรงงานไม่อนุญาตให้ออกไปข้างนอกในระหว่างวัน พนักงานทั้งหมดจึงต้องกินข้าวที่โรงอาหาร แต่ด้วยความจำกัดของพื้นที่ บริษัทจึงแบ่งรอบการกินอาหาร รอบแรกเวลา 11.30-12.20 น. เป็นเวลาของพนักงานฝ่ายผลิต และรอบที่สองเวลา 12.00-12.50 น. เป็นเวลาของพนักงานฝ่ายสำนักงาน ภายในส่วนของฝ่ายผลิตเอง พนักงานที่ทำงานกับ

เครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ต้องเดินเครื่องตลอด 24 ชั่วโมง ก็จะมีเวลากินอาหารสองช่วงเพื่อสลับกันกับเพื่อนร่วมงาน เพราะต้องมีคนคอยอยู่ประจำเครื่องจักรตลอดเวลา คนที่กินอาหารในเวลาที่ยังทำงานอยู่จะต้องติดบัตรไว้กับชุดเพื่อแสดงว่าได้รับอนุญาตให้กินอาหารในเวลานั้นได้ และคนขายอาหารจึงจะสามารถขายอาหารให้ได้ หากขายอาหารนอกเวลาที่กำหนดไว้ พนักงานจะถูกลงโทษทางวินัยและผู้ขายจะถูกสั่งหยุดขายอาหารเป็นเวลา 1 วัน

ผู้เขียนได้เคยกินอาหารในเวลาทั้งสองช่วงและพบว่าบรรยากาศค่อนข้างต่างกัน รอบของฝ่ายผลิตจะแออัดกว่าอย่างเห็นได้ชัด เพราะมีจำนวนคนมากกว่า แต่ก็ดูมีสีสันกว่า พนักงานในส่วนสำนักงานมักกินแยกเป็นอาหารจานเดียวและตักกับข้าวราดบนข้าวเปล่า แต่พนักงานฝ่ายผลิตจะกินร่วมกันทั้งวง แยกเป็นข้าวเปล่าและกับข้าว บางส่วนก็ห่อกับข้าวมาจากที่พักเพื่อกินร่วมกับเพื่อน เหตุผลที่พนักงานฝ่ายผลิตกินในลักษณะนั้นส่วนหนึ่งบอกว่ารู้สึกอร่อยกว่าและได้กินกับข้าวหลายอย่าง อีกสาเหตุหนึ่งก็เพราะวิธีการนี้ประหยัดเวลากว่า จำนวนคนที่มีมากไม่เพียงทำให้ที่นั่งขาดแคลน แต่ยังรวมถึงต้องทำให้ต่อคิวกันเป็นแถวยาวด้วย เนื่องจากโรงงานจะให้ข้าวเปล่าแก่พนักงาน โดยสามารถตักได้เองจากหม้อขนาดใหญ่ที่จัดให้จำนวน 2 หม้อ มีทัพพีให้ 4 คัน ซึ่งต้องต่อแถวกันตัก 4 แถว (ต่อโรงอาหาร 1 แห่ง) เมื่อเทียบกับจำนวนพนักงานที่พักในช่วงเวลานี้ที่มีประมาณเกือบพันคนก็ถือว่าแออัดมากทีเดียว หากกินข้าวราดแกงก็ต้องมาต่อแถวตักข้าวก่อน แล้วจึงไปต่อแถวซื้ออาหารอีกที พนักงานหลายกลุ่มจึงเลือกกินเป็นข้าวและกับข้าวแยกกัน และใช้วิธีแบ่งงานกันทำ โดยให้สมาชิกในกลุ่มตักข้าวเปล่ามาเผื่อตนเอง โดยเอาจานเรียงซ้อนกันแล้วตักข้าวพูนๆ อีกส่วนหนึ่งก็จะไปซื้อกับข้าว เพื่อเป็นการประหยัดเวลาไม่ให้คนคนเดียวต้องต่อคิวสองรอบ เวลาพักยังสำคัญมาก กระทั่งพนักงานหลายคนเลือกที่จะกินอาหารที่โรง 1 แทนการกินโรง 2 ทั้งที่โรง 2 มีอาหารให้เลือกมากกว่าและรสชาติดีกว่ามาก ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะไม่ต้องรอคิวนานเพราะคนส่วนใหญ่จะเลือกกินที่โรง 2

ทุกวันที่ผู้เขียนทำงานในไลน์การผลิตจะเห็นความเร่งรีบของพนักงานอย่างชัดเจน เมื่อสัญญาณบอกเวลาพักกลางวันดังขึ้น ไม่ว่าจะทำงานค้างอยู่อย่างไร ทุกคนจะรีบวางมือจากงานในทันทีทันใดและเดินออกไปยังโรงอาหารโดยอัตโนมัติเพื่อไปถึงให้เร็วที่สุด การประหยัดเวลาที่โรงอาหารนั้นก็เพื่อที่จะมีเวลามาจับกลุ่มคุยกันนั่นเอง เราจะรีบกินอาหาร

กันและเลี่ยงความแออัดจากโรงอาหาร มาจับกลุ่มคุยกันภายนอกตัวอาคารใกล้ๆ กับแผนก โดยจะซื้อผลไม้และขนมมากินร่วมกัน ทั้งๆ ที่มีข้อห้ามไม่ให้เอาอาหารเข้าไปในอาคาร (แม้จะไม่ได้กิน) แต่เพื่อประหยัดเวลา พวกเราจะต้องซ่อนมันไว้ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อหลบหัวหน้างานและกล้องวงจรปิดที่จะติดอยู่บริเวณทางเข้าออกของตัวอาคาร⁵ แล้วเดินตัดตรงเพื่อทะเลไปอีกฝั่งเนื่องจากจุดที่นั่งคุยกันจะอยู่คนละฝั่งกับโรงอาหารโดยมีอาคารโรงงานคั่นกลาง หากไม่ทำเช่นนี้ก็ต่อเดินอ้อมตัวอาคารซึ่งจะใช้เวลานานกว่า แรงงานหญิงยังนำขนมและผลไม้เหล่านี้มากินกันในเวลางานอีกด้วย โดยซ่อนไว้ตามชั้นเก็บวัสดุภายในไลน์หรือซ่อนไว้ตามตัว บริษัทห้ามแม้กระทั่งลูกอมหรือหมากฝรั่ง กระนั้นแรงงานหลายคนก็ฝ่าฝืนกันจนเป็นเรื่องปกติและยิ่งมากขึ้นในช่วงกะดึก

เมื่อหมดเวลาพักกลางวันจะกลับเข้ามาทำงานในไลน์อีกครั้ง และจะได้พักอีก 10 นาที เมื่อถึงเวลา 14.30 น. ช่วงบ่ายหลังจากกินข้าวปัญหาหนึ่งที่หลายคนพบคือ ความง่วงทางออกของคนงานก็มีทั้งนำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวที่ซ่อนไว้มากิน กินกาแฟ ออกไปล้างหน้า เข้าห้องน้ำ หรืออาจพูดคุยกันให้ตนเองหายง่วง เมื่อถามจากหัวหน้างานถึงการปฏิบัติตัวในไลน์ว่ามีการฝ่าฝืนกฎบ้างหรือไม่ เขาตอบว่า “จริงๆ ห้ามคุย แต่ก็ต้องมีคุยกันอยู่แล้ว ไม่คุยก็ง่วง .... ช่วงบ่ายก็อึด ม่วง เมื่อย ยิ่งช่วงโอ (โอที) ยิ่งไปกันใหญ่เลย” ดังนั้น สิ่งที่ถือเป็นกฎระเบียบของบริษัทนั้น ในทางปฏิบัติอาจไม่จำเป็นว่าจะถูกบังคับใช้อย่างเคร่งครัดเสมอไป การผ่อนปรนเกิดมาจากความเข้าใจต่อข้อจำกัดของร่างกายคนที่ไม่สามารถจะทำงานในมาตรฐานเดียวกันได้ตลอดทุกช่วงเวลา ในด้านหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความเห็นอกเห็นใจของฝ่ายหัวหน้างานที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา แต่อีกแง่หนึ่งก็มองได้ว่าเป็นการใช้ความเข้าใจนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการผลิตสูงสุดเท่าที่จะทำได้ภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ เพราะรู้ดีว่าหากบังคับมากๆ ก็อาจส่งผลทางลบต่อการทำงานได้ การยอมให้กินขนมหรือพูดคุยน่าจะเป็นผลดีกว่า เพราะช่วยให้คนงานหายง่วงและสามารถทำงานต่อไปได้

---

⁵ การติดตั้งกล้องวงจรปิดในโรงงานเป็นไปเพื่อป้องกันทรัพย์สินสูญหายมากกว่าที่จะจับตาดูการทำงาน โดยมักจะติดตั้งทางเข้าออก ยกเว้นบางโรงงานที่ผลิตสินค้ามูลค่าสูงมากๆ เช่น โรงงานเจียร์ไนเพอร์ ที่จะติดกล้องวงจรปิดเพื่อทำหน้าที่คอยควบคุมจับจ้องคนงาน โดยการจับภาพบริเวณจุดที่ทำงานโดยตรง.

สำหรับกะกลางวันจะทำงานกันจนถึง 16.20 น. จากนั้นก็ขึ้นอยู่กับแต่ละแผนกว่าจะ “เปิดโอ” หรือ “ปิดโอ” หากงานเร่งก็จะเปิดโอคือให้พนักงานทำงานล่วงเวลาต่อ หากช่วงดังกล่าวงานที่ต้องทำมีไม่มากนัก ทางบริษัทก็จะปิดโอคืองดการทำงานล่วงเวลาในวันนั้นๆ โดยทั่วไปจะแล้วแต่แต่ละแผนกว่าส่วนงานใดที่จำเป็นต้องเร่งทำบ้าง ดังนั้น ในบริษัทเดียวกันช่วงเวลาเดียวกัน ก็อาจมีทั้งคนงานที่ได้ทำงานล่วงเวลาและคนที่ไม่ได้ทำ ซึ่งทั้งสองกรณีเป็นการตัดสินใจจากบริษัท อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากทราบว่าจะมีการเปิดโอในเย็นนั้นๆ คนงานยังตัดสินใจได้ระดับหนึ่งว่าจะ “ทำโอ” หรือ “ออกโอ” ทำโอคือการตัดสินใจทำงานล่วงเวลา ส่วนการออกโอคือกรณีที่คนงานตัดสินใจไม่ทำงานล่วงเวลา การเปิดโอสำหรับกะกลางวันจะมีอยู่สองลักษณะ *กรณีแรก* คือ งานเร่งมากและต้องการคนทำงานทั้งแผนก กรณีนี้ยากที่คนงานจะปฏิเสธ ส่วนหนึ่งเพราะเกรงว่าจะเกิดผลกระทบต่อการประเมินผลงานในภายหลัง อีกส่วนหนึ่งก็เกิดจากความรู้สึกถึงความรับผิดชอบที่มีต่องานและเพื่อนร่วมงาน หากออกโอจะทำให้ปริมาณงานที่เพื่อนร่วมงานต้องทำต่อคนเพิ่มมากขึ้นไปด้วย *กรณีที่สอง* คือ หากงานเร่งในแบบที่ต้องการให้คนทำงานล่วงเวลา แต่ไม่ถึงกับต้องทำทุกคน การเรียกร้องให้ทำโอก็จะยืดหยุ่นกว่า เพราะคนงานสามารถตกลงกันได้ว่าใครจะทำหรือไม่ทำ

คนงานที่จะทำโอจะได้พักครึ่งชั่วโมงจนถึง 16.50 น. ช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นช่วงผ่อนคลาย ได้จับกลุ่มคุยกันไปด้วยกินอาหารไปด้วย ส่วนคนที่กลับบ้านก็ต้องมาต่อแถวเพื่อบันทึกเวลาออกงาน ทุกคนต่างเร่งรีบ ส่วนหนึ่งเพราะต้องรีบมาขึ้นรถบัสของบริษัทที่จะจอดรออยู่ที่หน้าโรงงาน การมาถึงรถก่อนนั้นหมายความว่า จะได้เลือกที่นั่งก่อนด้วย เนื่องจากที่นั่งโดยสารมักจะเต็มแทบทุกวัน หากมาช้าอาจต้องยืน สำหรับคนที่ทำโอเมื่อหมดเวลาพักก็ต้องกลับเข้ามาทำงานจนถึง 19.40 น. การทำงานล่วงเวลาจะได้รับค่าแรงมากกว่าค่าแรงปกติในอัตรา “แรงครึ่ง” วิธีคำนวณคือนำค่าแรงที่คนงานได้รับต่อวันมาหาร 8 ชั่วโมง แล้วคูณด้วย 1.5 จะได้เป็นค่าแรงของการทำงานล่วงเวลาต่อชั่วโมง ซึ่งกรณีของบริษัทนี้ที่กำหนดเวลาทำงานล่วงเวลาไว้ 2 ชั่วโมง 50 นาที ดังนั้นสำหรับพนักงานเข้าใหม่ที่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน จำนวนเงินทั้งหมดที่ได้รับในช่วงการทำงานล่วงเวลา

จะเท่ากับ 159.19 บาท⁶ รวมแล้ววันหนึ่งหากพนักงานใหม่ทำงานล่วงเวลาก็จะได้เงินเกือบ 460 บาทต่อวัน และสำหรับคนที่ทำโอยงได้รับคุ้มครองสำหรับซื้ออาหารมูลค่า 14 บาท

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดข้างต้นจะเห็นได้ว่าโรงงานจัดระบบเวลาเพื่อควบคุมคนงานอย่างเคร่งครัด แรงงานต้องอยู่ในกรอบตารางเวลาที่กำหนดไว้ ช่วงทำงานกับช่วงพักแยกกันชัดเจน ข้อกำหนดเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความเร่งรีบในการทำงาน ไม่เพียงในเวลาปฏิบัติงาน แต่รวมถึงเวลาพักและเวลาเลิกงานที่ก็ต้องเร่งรีบทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยการควบคุมนี้ดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างแรงจูงใจโดยมีค่าตอบแทนพิเศษต่างๆ ทั้งตามที่กฎหมายกำหนดและที่บริษัทกำหนดขึ้นมาเอง (ตัวอย่างการสร้างแรงจูงใจเช่นนี้จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในส่วนต่อไป) อย่างไรก็ตาม ในความเคร่งครัดเหล่านี้ก็ยังพบว่าแรงงานหญิงยังมีวิธีการหาช่องทางเล็กๆ น้อยๆ ที่จะทำให้ตนเองไม่ตกอยู่ในภาวะตึงเครียดจนเกินไป รวมทั้งยังหาเทคนิควิธีการที่จะจัดการเวลาได้อย่างรวดเร็วที่สุด ตลอดจนการรับเอากรอบเวลาของโรงงานเพื่อมายืนยันสิทธิในการพักของตนเอง ขณะเดียวกัน การไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เงื่อนไขที่บริษัทวางไว้ในบางกรณีที่ไม่ร้ายแรงไปนักก็ได้รับการผ่อนผันยืดหยุ่นจากหัวหน้างานอันเนื่องมาจากความเข้าใจถึงข้อจำกัดที่แรงงานมีอยู่ด้วยเช่นกัน

การทำงานกะดึก

การทำงานในกะดึกมีลักษณะที่ต่างไปอย่างเห็นได้ชัด ไม่มีการเข้าแถวก่อนเริ่มงาน เริ่มทำงานตั้งแต่ 19.40 น. แรงงานส่วนใหญ่จะเข้ามาก่อนเวลา จับกลุ่มคุยกันนอกตัวอาคารก่อนเริ่มงาน บ้างกินอาหารมาก่อน บ้างก็มากินที่โรงงาน พวกเขาต้องทำงานนานติดกันเกือบ 4 ชั่วโมง ไม่ได้มีเบรคย่อยๆ ในแบบช่วงเช้า แต่จะเบรคทีเดียวในเวลา 23.30-0.10 น. เพื่อให้พนักงานได้พักผ่อน ชาวโรงงานจะเปิดเพียงโรงเดียว ทั้งสองโรงจะสลับกันขายสัปดาห์ต่อสัปดาห์ หลายคนเลือกที่จะไม่กินอาหารที่โรงอาหารแต่ห่อข้าวมากินด้วยกัน อาจเพียงไปซื้อขนม ผลไม้ หรือเครื่องดื่มที่โรงอาหารแล้วนำมากินกับเพื่อน ช่วงนี้ถือเป็นเวลาเบรคที่ทุกคนรอดอย เนื่องจากต้องยืนทำงานติดกันนานมาก

---

⁶ คำนวณดังนี้ 300 บาท / 8 ชั่วโมง x 1.5 เท่า x 2.83 ชั่วโมง (2 ชั่วโมง 50 นาที).

ในช่วงกะดึกเพื่อนร่วมไลน์การผลิตของผู้เขียนมักทำอาหารมากินร่วมกันประมาณ สัปดาห์ละครั้ง คินหนึ่งที่ผู้เขียนทำงานกะดึก เนตร และ ดาว เพื่อนร่วมงานในไลน์เดียวกับ ผู้เขียนแบ่งกันทำน้ำยาขนมจีนมากินร่วมกัน และคนอื่นๆ ก็นำของขบเคี้ยว ผลไม้ ฯลฯ มา พวกเรานั่งล้อมวงบริเวณทางเข้าด้านข้างของตัวอาคารที่พอจุนได้ประมาณสิบคน เราใช้ เศษของกล่องกระดาษจากในไลน์มาปูรองนั่งเพื่อไม่ให้ชุดเปื้อน พื้นที่ตรงจุดนี้เป็นจุดประจำ ของพวกเรา แม้คินโด้จะไม่ได้มีอาหารพิเศษ แต่ก็จะไปนั่งล้อมวงกันตรงนั้น ถือเป็นช่วง เวลา 40 นาที ที่จะได้ผ่อนคลายจากการทำงานทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ พูดคุยกันใน เรื่องต่างๆ เช่น เรื่องของครอบครัวที่บ้านเกิดหรือครอบครัวที่นี่ เรื่องการทำงาน นินทาเพื่อน ร่วมงานบางคนหรือคนอื่นๆ ในโรงงาน แลกเปลี่ยนเรื่องข่าวสารเกี่ยวกับโรงงานอื่นๆ พูดคุย เรื่องผู้ชายที่ตนเองสนใจ หยอกล้อและแซวกันเอง หรือนัดหมายกันไปเที่ยวในที่ต่างๆ เมื่อ ใกล้จะหมดช่วงเบรกจะมีเสียงสัญญาณดังให้พวกเรารู้ก่อน 5 นาที เราจะเริ่มเก็บข้าวของ และเข้าห้องน้ำเพื่อเตรียมตัวที่จะทำงานต่อ เมื่อหมดช่วงเบรกจะมีสัญญาณดังเตือนอีกครั้ง ให้พวกเรากลับเข้าไปทำงานต่อ

ผู้เขียนจดจำความอ่อนล้าอย่างหนักในคินแรกของการทำงานได้อย่างแม่นยำ อาจ เพราะความไม่เคยชินกับการทำงานในตอนกลางคืนโดยยืนติดต่อกันเป็นเวลานาน แม้ว่า ช่วงกลางวันผู้เขียนจะพยายามนอนให้มากแล้วก็ตาม ช่วงหัวค่ำที่เริ่มทำงานยังมีความ กระปรี้กระเปร่าด้วยความตื่นเต็นกับบรรยากาศการทำงานที่ไม่คุ้นเคย การเริ่มต้นเป็น ไปด้วยความสนุกสนานเพราะผู้เขียนคุ้นเคยกับเพื่อนร่วมงานมากขึ้นจากการทำงานใน กะกลางวันของสัปดาห์ก่อนหน้า พวกเราหยอกล้อกัน พูดคุยถึงการใช้เวลาในสุดสัปดาห์ ที่ผ่านมา เนตรเป็นเพื่อนร่วมงานที่ผู้เขียนพูดคุยด้วยมากที่สุดในช่วงระหว่างการทำงาน เรียกได้ว่าเธอเป็นบัดดี้ในการทำงานของผู้เขียน เนื่องจากเป็นคนที่เข้ามาทำงานทีหลังสุด ในไลน์และจะนัดทำงานง่ายๆ ซึ่งก็เป็นลักษณะงานที่ผู้เขียนพอจะร่วมทำได้ หน้าที่ หลักของพวกเราคือการเสียบซีพียูเข้ากับฐานรองหัวที่จะนำไปประกอบเข้ากับด้ามของเครื่อง จัดแต่งทรงผมไฟฟ้าในไลน์อื่นต่อไป ฐานและซีพียูมีหลายแบบต้องประกอบให้ถูกตามแบบ ที่มีงานดังกล่าวถือเป็นงานที่ง่ายที่สุด เหมาะกับผู้เริ่มงานใหม่อย่างเนตรและผู้เขียน เนตร เป็นคนคอยทำหน้าที่เปิดเพลงจากมือถือของเธอที่คัดลอกไฟล์มาจากคอมพิวเตอร์ในตึก

ของตนเองให้กับเพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ ในไลน์ได้ฟังไปด้วย เรียกได้ว่าเธอเป็นผู้นำในทางเทคโนโลยีประจำไลน์เลยทีเดียวได้ ด้วยการที่อายุยังไม่มากและเติบโตขึ้นมาในยุคที่จำเป็นต้องมีความรู้ทางคอมพิวเตอร์แล้ว อีกทั้งฐานะทางเศรษฐกิจของที่บ้านก็ไม่ย่ำแย่สัก ทำให้เนตรมีความรู้และสามารถครอบครองอุปกรณ์เหล่านี้ได้อย่างไม่ลำบาก เพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ มักจะมาปรึกษาเธอในเรื่องเทคโนโลยีเสมอ

เราฟังเพลงไปทำงานไปจนใกล้เวลาพัก ระหว่างทำงานผู้เขียนสังเกตเพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ พบว่าพวกเขาชินประกอบงานได้นิ่งมาก ขยับร่างกายเฉพาะส่วนที่ต้องใช้ในการทำงานเท่านั้น แม้เวลาผ่านไปนานแต่หลายคนยังคงอยู่ในท่าเดิม ขณะที่ผู้เขียนต้องคอยขยับตัวและขาไปมาเพื่อให้หายจากอาการเมื่อย ปัญหาการทำงานในสี่ชั่วโมงแรกของกะดึกสำหรับผู้เขียนไม่ใช่ความง่วง แต่เป็นความเมื่อยล้าของร่างกายมากกว่า เพราะต้องยืนตลอดเวลา แรงงานที่เข้ามาทำงานใหม่ๆ หลายคนก็ประสบกับปัญหานี้จริงๆ แล้วงานดังกล่าวรวมทั้งอีกหลายงานในไลน์อื่นๆ ส่วนใหญ่ไม่ใช่งานในลักษณะที่ต้องใช้แรงมากนัก แต่อาศัยความนิ่ง ความแม่นยำ สายตา และการจัดวางส่วนต่างๆ ของร่างกายให้เหมาะสมเพื่อให้ทำงานได้รวดเร็ว ปัญหาจึงไม่ใช่ “ความเหนื่อย” มากเท่ากับ “ความเมื่อยและล้า” และสิ่งที่ต้องการจากคนงานจึงไม่ใช่ “แรง” มากเท่ากับ “ความอดทนและความมีวินัย” ผู้เขียนเคยถามเพื่อนร่วมงานว่าไม่เมื่อยบ้างหรือ คำตอบที่ได้รับแทบทุกครั้งคือคำว่า “ชินแล้ว” ดิว เพื่อนร่วมงานที่ทำงานที่นี้มา 7 เดือน ขยายความให้ฟังว่า “มันชินแล้วนะพี่ ไม่ใช่ว่าไม่เมื่อยนะ เมื่อยอยู่ แต่มันชินแล้ว” พริกก็บอกว่า “เมื่อยนะ แต่เราได้คุยกับเพื่อนไง มันก็คลายเครียดได้”

ในคืนแรกเมื่อเสียงสัญญาณบอกเวลาพักดังขึ้น ผู้เขียนกับเนตรรีบเดินไปซื้อขนมจากโรงกลาง พร้อมทั้งรับรายการสั่งซื้ออื่นๆ จากเพื่อนร่วมงาน ขณะที่ไปซื้อ เพื่อนๆ ที่อยู่รอบก็จัดเตรียมปูที่นั่งล้อมวงจุดประจำตรงทางออกด้านข้างตัวอาคารไว้ พอกลับมาที่ล้อมวงกินและพูดคุยกัน พวกเขาเล่าถึงสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “วีรกรรม” ที่ทำไว้ก่อนที่ผู้เขียนจะเข้ามาทำงานในไลน์เพียงไม่กี่สัปดาห์ว่า เดิมทีพวกเขาไม่ได้ออกมากินข้างนอก แต่กินกันในไลน์การผลิตเลย เนตรทำหน้าที่เปิดเพลง ในวันนั้นเนตร ถึงกับเอาคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กเข้ามา (ซึ่งเป็นข้อห้ามของบริษัทไม่ให้พนักงานคนใดนำคอมพิวเตอร์ส่วนตัวเข้ามา อันเนื่องมาจากข้อกังวล

เรื่องความปลอดภัยของข้อมูลของบริษัท) เพื่อที่จะนำมาเปิดไฟลิวีดีโอเพลงกังนัมสไตส์ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมขณะนั้นให้เพื่อนๆ ดู ขณะที่กำลังเปิด *ทิพย์* ผู้ร่วมงานอีกคนหนึ่งที่ชอบการเต้นเป็นชีวิตจิตใจก็เต้นตามท่าของเพลง เพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ ระหว่างที่ดูก็กินส้มตำและอาหารอื่นๆ ไปด้วย ขณะที่พวกเขา กำลังหัวเราะกับท่าเต้นของ *ทิพย์* อย่างสนุกสนาน “สแตนด์บาย”⁷ ก็เข้ามาเดินตรวจตราแล้วพบเหตุการณ์พอดีและว่ากล่าวตักเตือนไปจากนั้นมา พวกเขาจึงย้ายมากินในพื้นที่ทางออกของอาคารแทน แต่ไม่ได้ถูกทำโทษแต่อย่างใด เรื่องนี้มักถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยอย่างสนุกสนาน ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยในเวลาทำงานกะกลางวัน

เมื่อพวกเรา กลับเข้าไปทำงานในเวลา 0.10 น. เป็นช่วงเวลาที่ผู้เขียนตระหนักว่า ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาก่อนหน้านั้นเป็นจริง คือหลังจากพักกินข้าวมื้อดึกจะเป็นช่วงเวลาที่ทรมาณที่สุด ทั้งด้วยความอึดและความล้าที่สะสมมาตั้งแต่หัวค่ำ เมื่อผ่านไป 1-2 ชั่วโมงหลายคนเริ่มง่วง ผู้เขียนพยายามเดินไปล้างหน้า เคี้ยวหมากฝรั่ง และพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานเพื่อให้ตื่นตัว แต่ไม่เป็นผลนัก ชี้นงานที่ผู้เขียนประกอบในช่วงกะกลางคืนเสียไปจำนวนมากเมื่อเทียบกับกะกลางวัน แต่เนื่องจากเป็นชี้นงานที่ไม่มีราคาจึงไม่เป็นปัญหาสักเท่าไร จากช่วงกลางวันทำงานจนลืมนเวลา กว่าจะรู้ว่าถึงเวลาพักก็ตอนได้ยินเสียงสัญญาณ แต่สำหรับกะกลางคืนหลังจากพักกินข้าว ผู้เขียนมองนาฬิกาข้อมือบ่อยครั้ง ด้วยหวังว่าเข็มนาฬิกาจะเดินไปใกล้เวลาพักเสียที จนเมื่อเวลาพักช่วง 3.50-4.50 น. ใกล้จะมาถึง *เนตร* เดินมาถามผู้เขียนว่าจะนอนในช่วงพักหรือไม่ (ปกติมีทั้งคนที่เลือกนอนและไม่นอน) ผู้เขียนตอบอย่างไม่ลังเลว่าจะนอน การถามของ *เนตร* นั้นเพื่อที่จะได้รู้ว่าต้องจัดที่นอนให้พอกับกี่คน เธอมักคอยจัดที่นอนให้ผู้เขียนและ *ดาว* ทุกครั้ง ในพื้นที่ที่ผู้เขียนนอนจะมี *เนตร* และ *ดาว* นอนเรียงอยู่ด้วยกันเสมอ ส่วนคนอื่นๆ ก็จะนอนกันในมุมอื่น บางคนก็ไม่นอนแต่นั่งคุยกันแทน

---

⁷ มาจากคำว่า stand-by ใช้เรียกแทนผู้บริหารที่จะทำหน้าที่ผลัดกันอยู่ประจำบริษัทในเวลากลางวัน เพื่อว่าจะสามารถสั่งการตัดสินใจเรื่องต่างๆ กรณีที่มีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้นในตอนกลางวันได้ หน้าที่นี้มอบหมายให้เฉพาะผู้บริหารที่เป็นผู้ชายและเป็นชาวไทยเท่านั้น โดยมีประจำคืนละ 1 คน.

ที่นอนที่ว้านั้น ไม่ใช่เตียงและไม่มีแม้กระทั่งฟูก แต่เป็นแผ่นกล่องกระดาษแต่ละด้านที่ปกติเราใช้เป็นฐานรองหรือกันวัสดุต่างๆ ไปที่ใช้ในการทำงาน เราไม่ได้รับอนุญาตแม้กระทั่งการนอนบนกล่องกระดาษที่สมบูรณ์อยู่ เฉพาะแต่ละด้านของกล่องที่ขาดจากกันเป็นชิ้นๆ แล้วเท่านั้นที่จะนำมารองนอนได้ แผ่นจากกล่องแต่ละแผ่นจะถูกปูลงไปบนพื้นที่ว่างอยู่ระหว่างแถวของเครื่องจักร ซึ่งก็คือจุดที่แรงงานแต่ละคนยืนอยู่ในเวลาทำงานนั่นเอง เราต้องเอาถุงพลาสติกใบใหญ่ขนาดเกือบครึ่งตัวคนที่ปกติจะใช้สำหรับใส่วัสดุ มาสวมตั้งแต่เท้าขึ้นมาถึงเอวเพื่อกันไม่ให้ยุ่งกัด ผู้เขียนเตรียมเสื้อกันหนาวตามที่เพื่อนร่วมงานแนะนำไว้ล่วงหน้าเพราะโรงงานเปิดแอร์อยู่ตลอดเวลา และในช่วงเวลานอน อุณหภูมิจะค่อนข้างเย็น เนตรภามผู้เขียนว่าปกติชอบนอนหมอนสูงหรือไม่ เมื่อตอบไปก็พบว่าเธอไปเอาภาชนะโฟมที่ใช้ใส่วัสดุมาเรียงซ้อนกันสองชั้น ความมั่นใจตรงหัวนอนของผู้เขียน พร้อมนำแผ่นโฟมบางๆ มาพับและวางทับภาชนะโฟมอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้หมอนของพวกเขานุ่มขึ้นแม้เพียงเล็กน้อยก็ตาม ขณะนอนแสงไฟฟ้าในไลน์จะถูกปิด ระยะเวลาในการนอน 1 ชั่วโมงนี้ เป็นช่วงเวลาที่ยานกำหนดมาแล้ว จากการประเมินว่าเป็นช่วงเวลาที่ดีคนงานจะง่วงที่สุดและเกิดอุบัติเหตุในการทำงานได้ง่าย การกำหนดให้เป็นเวลานอนจึงดีกว่าที่จะให้พนักงานทำงานต่อ

แม้จะไม่เคยชินและเป็นการนอนที่ไม่สะดวกนัก แต่ความล้าในคืนแรกของการทำงานกะดึกก็ทำให้ผู้เขียนหลับอย่างสนิท ตื่นอีกครั้งก็เมื่อได้ยินสัญญาณก่อนหมดเวลาพัก 5 นาที พวกเราตื่นและช่วยกันเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้รองนอน จากนั้นก็ล้างหน้าแปรงฟันเพื่อกลับเข้ามาทำงานต่อ เมื่อสัญญาณหมดเวลาพักดังขึ้นใน 5 นาทีต่อมา เรากลับเข้ามาอยู่ประจำเครื่องตามเดิม การทำงานช่วง 4.50-7.40 น. ถือเป็นการทำงานล่วงเวลา ซึ่งได้รับค่าแรงในอัตราแรงครึ่ง รวมทั้งคูปองอาหารเช่นเดียวกับกะกลางวัน สิ่งที่ต่างไปคือจะได้ค่ากะอีก 35 บาท ต่อ 1 คืน ก่อนจะถึง 6 โมงเช้า แต่ละคนจะต้องจัดการชอนน้ำและขนมที่นำมากินกันในไลน์อย่างมิดชิด รวมทั้งปิดเพลงที่เปิดมาทั้งคืน เพราะผู้อำนวยการชาวญี่ปุ่นที่ดูแลสายงานการผลิตซึ่งขึ้นชื่อเรื่องความเคร่งครัดในระเบียบวินัยมักจะมาเดินตรวจตราแต่เช้าตรู่ ช่วงเวลาการทำงานของกะกลางคืนจะยาวนานกว่ากะกลางวันเพราะ

จะรวมเวลาทำโอทีไปด้วยในตัว^๘ บริษัทไม่จัดรถรับส่งในเวลา 3.50 น. ซึ่งเป็นเวลาเลิกงาน ก่อนทำโอที ในทางปฏิบัติเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่จัดให้แรงงานได้นอนพักเพื่อจะตื่นมาทำงานล่วงหน้าในเวลาในชั่วโมงถัดมา บริษัทจัดรถรับส่งเฉพาะตอน 7.55 น. จึงเหมือนเป็นการบังคับให้ทำโอทีไปกลายเป็นอัตโนมัติ ดังนั้น เวลาเข้างานจนถึงออกงานรวมเวลาพักจึงยาวนานถึง 12 ชั่วโมง ทำให้อ่อนล้ามากกว่าปกติ นอกจากชั่วโมงการทำงานจะยาวนานแล้ว เวลากลางคืนยังเป็นช่วงเวลาที่หลายคนไม่คุ้นเคย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะบอกกับผู้เขียนว่า ต่อให้นอนตอนกลางวันมาแล้ว แต่ไม่เหมือนกับนอนตอนกลางคืน แสงสว่างในตอนกลางวันทำให้พวกเขาหลับไม่สนิท และโดยเฉพาะคนที่อยู่ห้องเช่าก็มักจะมีเสียงรบกวนจากภายนอกในเวลากลางวันด้วย การพักผ่อนในตอนกลางวันจึงไม่ค่อยเพียงพอเมื่อเทียบกับเวลากลางคืนที่มีดีและเจียบกว่า

แรงงานหญิงไม่ได้เป็นเครื่องจักรกลหรือปัจจัยการผลิตที่ประกอบเข้าไปในสมการการผลิตอย่างง่าย ๆ ความเป็นมนุษย์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นผู้หญิงของพวกเขา ทำให้การผสมผสานเข้ากับจังหวะเวลาในโรงงานอุตสาหกรรมมีความซับซ้อนมากกว่าเครื่องจักรที่ถูกตั้งโปรแกรมไว้แล้ว การยืนทำงานกะดึกเป็นเวลานานๆ ยังเป็นปัญหาสำหรับผู้หญิงอย่างเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตรงกับช่วงที่มีประจำเดือนที่นอกจากจะรู้สึกอ่อนเพลียมากกว่าปกติ บางคนยังมีอาการปวดท้องอย่างหนักด้วย คืนหนึ่งผู้เขียนได้ทำงานใกล้กับจุดที่พิภพทำงานอยู่ เห็นสีหน้าเธอไม่สู้ดีนัก จึงซักถามและทราบว่าเขาปวดท้องเพราะประจำเดือนมา เธอมีอาการเช่นนี้ทุกครั้งทุกๆ เดือนและมักจัดการกับปัญหาด้วยการกินยาบรรเทาปวด และพยายามพักโดยนั่งเก้าอี้เป็นระยะๆ เธอบอกว่า “ต้องกิน (ยาบรรเทาปวด) ดักไว้ก่อน ไม่งั้นเป็นลมทุกเดือนแน่” ซึ่งเธอบอกว่าผลข้างเคียงของยาก็คือทำให้เธอรู้สึกปวดหัว เพื่อนแรงงานหญิงด้วยกันมักเข้าใจภาวะความเจ็บปวดดังกล่าว

---

^๘ โลงที่ผู้เขียนทำงานอยู่นั้นอยู่ในช่วงที่ไม่มีโอที เนื่องจากเป็นเดือนที่ยอดการสั่งซื้อจะน้อยกว่าช่วงอื่น และเป็นไลน์ที่ทำงานออกมาเพื่อส่งต่อให้ไลน์อื่น โดยทั่วไปลักษณะของงานที่อาจจะอาศัยทักษะที่น้อยกว่าและสามารถทำได้เร็วจนเก็บสต็อกเอาไว้ได้ ไม่จำเป็นต้องทำตลอด ดังนั้น ในช่วงดังกล่าวจึงไม่มีโอทีสำหรับกะกลางวัน.

และในเวลาเช่นนี้มักจะปรากฏความช่วยเหลือจากแรงงานหญิงด้วยกัน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่าในแผนกของเธอก็มีบางคนที่จะปวดประจำเดือนหนักเช่นกัน ทำให้ต้องนั่งบ้างและอาศัยเพื่อนแรงงานหญิงด้วยกันช่วยทำงานให้บ้าง เช่นเดียวกับโรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ที่ พาน หยี (Pun Ngai) ศึกษาในประเทศจีนที่ระบุว่า จะมีแรงงานหญิงอย่างน้อย 1-2 คนที่ปวดประจำเดือนจนต้องส่งห้องพยาบาลทุกเดือน ถือเป็นความเจ็บปวดร่วมกันของหญิงในวัยที่มีประจำเดือนโดยไม่เกี่ยวกับว่าพวกเธอมีพื้นเพจากที่ไหนหรือชาติพันธุ์ใด ผู้ให้ข้อมูลของพานยืนยันว่า อาการเช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้นในช่วงที่พวกเธอยังอยู่ที่บ้านเกิด ทั้งยังออกไปทำงานในไร่นาได้เป็นปกติแม้จะเป็นช่วงที่มีประจำเดือน (Pun 2005, 173-174)

ผู้หญิงยังต้องหาทางจัดการกับเวลาและร่างกายของตนเองในเรื่องอื่นๆ อีก เช่น การคุมกำเนิด ผู้เขียนทราบมาว่าแรงงานหญิงส่วนใหญ่ใช้วิธีคุมกำเนิดโดยตนเองเป็นฝ่ายกินยาคุมกำเนิด มีบางคนที่ไม่อยากคุมกำเนิด กินแล้วจะเวียนหัวและอาเจียน ทำงานไม่ได้ ทำให้ต้องเปลี่ยนเวลากินยาจากกลางคืนเป็นกลางวันหากต้องเข้ากะดึก เป็นต้น ผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ไม่อยากคุมในระดับที่ไม่สามารถกินได้เลยไม่ว่าเวลาใดก็จะใช้วิธีทำหมัน เพราะฝ่ายชายไม่ยอมใส่ถุงยางอนามัย ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แรงงานหญิงมีคุณลักษณะอันเกี่ยวเนื่องกับเพศที่ส่งผลต่อการทำงานหรือการจัดการเวลาและร่างกายของตนเองอันเกี่ยวกับการทำงานที่ต่างไปจากแรงงานชาย แม้แรงงานในแบบของมาร์กซ์ (Karl Marx) อาจจะไม่มีเพศ (Marx and Engels 1976 อ้างถึงใน Pun 2005) และสภาวะแปลกแยกของแรงงานอาจดูเหมือนเป็นประสบการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับทั้งชายและหญิง แต่งานของพานชี้ว่าสภาวะแปลกแยกระหว่างชายหญิงนั้นแตกต่างกัน เพราะผู้หญิงมีลักษณะเชิงกายภาพร่างกายและความรู้สึกต่อเวลาซึ่งโดยพื้นฐานแล้วขัดแย้งกับวิถีการผลิตแบบทุนนิยมและวิถีเวลาแบบอุตสาหกรรม (Pun 2005, 177)

กระนั้น ขณะที่การทำงานกลางคืนเป็นช่วงที่เหนื่อยล้ามาก แต่บรรยากาศการทำงานผ่อนคลายกว่า เนื่องจากผู้บริหารและหัวหน้างานระดับสูงจะไม่เข้ากะดึก ไม่มาตรวจตราการทำงาน จะมีก็แต่ช่วงเช้าที่ใกล้จะเลิกงานแล้ว ซึ่งต่างจากการทำกะกลางวัน คืนแรกที่คุณเขียนข้างานกะดึกก็เห็นได้ชัดว่าบรรยากาศการทำงานต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เสียงพูดคุย

หยอกล้อระหว่างคนงานมีมากและดังกว่ากลางวัน ที่แตกต่างอย่างชัดเจนคือการเปิดเพลงระหว่างทำงาน เสียงเพลงดังมาจากหลายมุม แรเงงานในแต่ละไลน์จะเปิดเพลงที่ตนเองชอบจากโทรศัพท์มือถือ ไม่ใช่เพลงจากคลื่นวิทยุแต่เป็นเพลงที่เลือกโดยนำไฟล์เพลงต่างๆ มาลงไว้ในโทรศัพท์ เพลงส่วนใหญ่ที่ฟังจะคละกันไปทั้งเพลงลูกทุ่งและเพลงป๊อปที่นิยมกันในขณะนั้น สำหรับแรงงานเหล่านี้เสียงเพลงเป็นสิ่งจำเป็นในการทำงาน พวกเขาให้ความสนใจกับมันมากและมักจะมีการขอไฟล์เพลงกันอยู่เสมอ

จากตัวอย่างที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่า บรรยากาศการทำงานของกะดึกเอื้อให้แรงงานหญิงสามารถทำกิจกรรมที่ขัดต่อกฎเกณฑ์ของบริษัทได้มากกว่ากะกลางวัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่รับรู้กันทั่วไป เวลาของกะดึกเป็นเวลาที่ไม่น่าไว้วางใจสำหรับนายจ้าง แต่วิถีปฏิบัติต่างๆ ที่คนงานทำกันในกะดึกก็ยังคงดำเนินต่อไป โรงงานทำได้อย่างมากก็เพียงแค่การตรวจตราในบางระดับเท่านั้น ไม่สามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ ตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความไม่ไว้วางใจของโรงงานที่มีต่อการทำงานกะดึกก็คือ เมื่อพนักงานเลิกงานในช่วงเช้าจะมีการตรวจกระเป๋าพนักงานทุกคนโดยพนักงานรักษาความปลอดภัยตรงทางเข้าออกโรงงานที่มีเพียงประตูเดียว (การตรวจสอบดังกล่าวไม่เคยเกิดขึ้นในช่วงเย็นที่เป็นการเลิกงานของกะเช้า) โดยช่วงเวลาเพียงหนึ่งสัปดาห์ที่ผู้เขียนทำงานกะดึกก็ถูกตรวจสอบกระเป๋าตรงประตูทางออกถึง 2 ครั้ง

ขณะเดียวกันการทำงานกะกลางคืนก็เป็นเวลาที่เราจะพบความไม่ลงรอยของเวลาอุตสาหกรรมกับเวลาของร่างกายมนุษย์ได้ชัดขึ้น ความเมื่อยล้าของการทำงานกลางคืนมีมากกว่ากลางวัน ความเคยชินต่อความเมื่อยล้าที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปสะท้อนถึงความพยายามปรับตัวของแรงงานภายใต้เงื่อนไขที่ถูกกำหนดไว้เพื่อให้ตนเองสามารถปฏิบัติงานต่อไปได้ ไม่เพียงแต่ผลกระทบในเวลางานเท่านั้น แต่การจัดสรรกะทำงานในลักษณะนี้ยังทำให้แรงงานต้องจัดการเวลาอื่นๆ ที่นอกเหนือการทำงานให้สอดคล้องตามไปด้วย การจัดสรรเวลาในกิจวัตรประจำวันที่ต้องเปลี่ยนไปทุกสัปดาห์ส่งผลต่อร่างกายแรงงานอย่างเลี่ยงไม่พ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหญิงที่ในเชิงชีวภาพแล้วต้องเผชิญกับวัฏจักรของการมีประจำเดือนและการจัดการกับการคุมกำเนิด

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ เมื่อถึงจุดที่จังหวะของร่างกายไม่สามารถจะดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับจังหวะของเวลาอุตสาหกรรม การประนีประนอมก็เกิดขึ้น เช่น การจัดสรรให้มีเวลานอนโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่โรงงานประเมินว่าคนงานจะรู้สึกง่วงที่สุด และเกิดอุบัติเหตุในการทำงานบ่อยที่สุด (ซึ่งคงไม่ใช่เพราะความเมตตากรุณาที่มากเท่ากับ ความพยายามคงประสิทธิภาพการทำงานเอาไว้ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นจริง) หรือการยอมให้พนักงานบางคนที่มีประจำเดือนสามารถนั่งได้เป็นระยะๆ เมื่อมีอาการปวดขึ้นมา จากที่ปกติกำหนดให้นั่งได้เฉพาะช่วงพัก เป็นต้น

การทำงานในวันหยุด

การทำงานในวันหยุด เช่น วันเสาร์ที่ปฏิทินบริษัทกำหนดว่าเป็นเสาร์หยุด หรือวันอาทิตย์ที่เป็นวันหยุดอยู่แล้วนั้น จะมีลักษณะความผ่อนคลายคล้ายกับกะกลางคืน ด้วยเหตุผลเดียวกันคือ ไม่มีผู้บริหารมาตรวจตราการทำงาน⁹ และเนื่องจากในวันหยุดจะมีคนมาทำงานไม่มากนักทำให้ร้านอาหารที่โรงอาหารไม่เปิดให้บริการ จึงมีบางเสาร์ที่ผู้ร่วมงานของผู้เขียนแบ่งหน้าที่ในการนำวัตถุดิบที่ใช้ในการตำส้มตำมาเพื่อที่จะตำกินกันใน ช่วงพักกลางวัน โดยใช้ครกที่บางคนซ่อนเอาไว้ในโรงงาน ปกติบริษัทจะไม่อนุญาตให้นำ กระจ่างหรือสิ่งที่จะบรรจุของได้เข้ามาในตัวอาคารของโรงงาน ทั้งด้วยเหตุผลด้านความเป็น ระเบียบเรียบร้อยและเพื่อป้องกันการลักขโมย โดยจะให้เก็บของที่ติดตัวมาไว้ที่ล็อกเกอร์ ในตัวอาคารที่แยกออกไป แต่การแอบเอากระจ่างที่บรรจุสิ่งต่างๆ เข้ามา ก็เป็นเรื่องปกติที่ หลายคนทำกันเพื่อความสะดวกในการหยิบมาใช้ได้ง่ายๆ และไม่ต้องคอยไปหยิบกระจ่างที่ ล็อกเกอร์หลังจากเลิกงานให้เสียเวลาที่ต้องรีบกลับบ้าน ชั้นวางอุปกรณ์และวัตถุดิบมัก เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้เพื่อซ่อนสิ่งของเหล่านี้ เนื่องจากมีกล่องวางอยู่จำนวนมาก สามารถเก็บ ของไว้ให้พ้นจากสายตาของคนอื่นๆ ซึ่งแต่ละไลน์จะรู้ว่าสิ่งของของไลน์นั้นๆ จะซ่อนอยู่ที่กล่องใบไหน

---

⁹ หัวหน้างานระดับโพรแมนขึ้นไป จะไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงานล่วงเวลา นอกจากการผลิตจะเร่งด่วน มากจริงๆ ยิ่งในกรณีของผู้บริหารระดับสูงยิ่งไม่มีค่าตอบแทนสำหรับการทำงานล่วงเวลา เพราะถือเป็น ความรับผิดชอบที่จะต้องจัดการงานให้เสร็จแม้จะเลยเวลาเลิกงานมาแล้วก็ตาม.

การทำงานในวันหยุดเท่ากับว่าเวลาพักของแรงงานในสัปดาห์นั้นๆ จะลดลง แต่หลายคนก็รอคอยโอกาสที่บริษัทจะเปิดโอในวันหยุด โดยเฉพาะหลังจากที่ค่าแรงขั้นต่ำเพิ่มเป็น 300 บาทต่อวัน ซึ่งบริษัทพยายามลดการทำงานล่วงเวลาลงเพื่อลดต้นทุนการผลิตและไม่ค่อยเปิดโอ โดยเฉพาะโอวันหยุดที่มีค่าตอบแทนสูง ดังนั้นเมื่อบริษัทเปิดโอแล้ว แรงงานหญิงจำนวนมากจึงไม่ลังเลที่จะทำ *จินต์* เพื่อนร่วมงานไลน์เดียวกันกับผู้เขียน ถึงกับปฏิเสธเมื่อสามีชวนไปเที่ยวต่างจังหวัดในสุดสัปดาห์ถัดไป แม้อยากจะไปก็ตาม เธอตอบไปว่า “เอาไว้ก่อน ช่วงนี้ช่วงกอบโกย” เธอรู้ดีว่าโอกาสเช่นนี้ไม่ได้มีประจำ การทำงานในวันหยุดจะได้ค่าตอบแทนมากกว่าปกติ โดยได้ 2 แรง ยิ่งช่วงล่วงเวลาของวันหยุดก็จะเพิ่มขึ้นเป็น 3 แรง หากแรงงานที่ได้ค่าแรงวันละ 300 บาท มาทำงานในวันหยุดก็จะได้ค่าตอบแทนในชั่วโมงปกติ 600 บาท¹⁰ และหากทำงานล่วงเวลา (ซึ่งสำหรับมีรายคือ 2 ชั่วโมง 50 นาที) ก็จะได้เพิ่มอีก 318.38 บาท¹¹ ดังนั้น หากทำงานวันหยุดทั้งในเวลาปกติและล่วงเวลา (ซึ่งโดยทั่วไปก็มักจะทำทั้งสองช่วง) ก็จะได้รับค่าแรงในวันดังกล่าวเท่ากับ 918.38 บาท ซึ่งถือว่าน่าภูมิใจมาก หากเป็นบริษัทอื่นที่กำหนดชั่วโมงโอที่ยาวนานกว่านี้ ค่าตอบแทนก็ยิ่งสูงขึ้น

การทำงานในวันหยุดตามประเพณีก็มีลักษณะคล้ายกันกับวันหยุดสุดสัปดาห์ ทั้งด้านบรรยากาศการทำงานและอัตราค่าตอบแทน *ขวัญ* แรงงานวัย 29 ปี มีสามีและลูกอีกสองคน เลือกที่จะทำงานในแทบทุกวันหยุดตามประเพณีหากบริษัทเปิดโอ เธอเห็นว่าเป็นโอกาสที่จะได้เงินเป็นกอบเป็นกำ เมื่อรายได้ต่อวันของการทำงานวันหยุดสูงกว่าวันปกติมาก และเมื่อมีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน ก็ยิ่งทำให้แรงงานสามารถที่จะเก็บเงินได้มาก อย่างมีนัยสำคัญ *ขวัญ* เล่าว่า “วันหยุด ทำโอทีอย่างเดียว เราก็ต้องรีบกอบโกย อย่างช่วงสงกรานต์ เราทำตลอดที่ตั้งตัวได้แล้ว วันหยุดไหนถ้าไม่มีโอที ถึงจะกลับบ้าน....จะออกโอก็คิดถึงรายได้เรา” แม้เธอเลือกทำงานในวันหยุดแทนการไปพบหน้าลูกที่อยู่ต่างจังหวัด แต่เธอก็อธิบายการทำงานของตนเองในความหมายของการทำหน้าที่แม่ ในแง่ที่ว่าสามารถหาซื้อข้าวของที่ลูกชอบส่งไปให้ได้ แม้ตัวไม่ได้อยู่ใกล้กัน

¹⁰ คำนวณดังนี้ 300 บาท x 2 เท่า.

¹¹ คำนวณดังนี้ 300 บาท / 8 ชั่วโมง x 3 เท่า x 2.83 ชั่วโมง (2 ชั่วโมง 50 นาที).

สำหรับแรงงานหญิงบางคนอาจใช้วิธีที่ประนีประนอมกว่านั้น เช่น ภว แรงงานหญิงวัย 23 ปี ที่มักจะทำโอทีในช่วงปีใหม่และสงกรานต์เช่นกัน แต่เธอจะเลือกทำเป็นบางวัน หากมีวันหยุดติดกัน 5 วัน อาจทำสัก 2-3 วัน วันที่เหลือเธอจะเผื่อเอาไว้สำหรับกลับบ้าน สำหรับภวการทำงานวันหยุดเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนในอัตราสูงและยังแบ่งเวลาไว้สำหรับกลับบ้านด้วยนั้นเป็นไปได้ เพราะเธอยังไม่มีสามีหรือลูก แรงกดดันที่ต้องหารายได้นั้นมีน้อยกว่าเมื่อเทียบกับขวัญ อีกทั้งบ้านเกิดของเธออยู่ในเขตภาคกลางตอนบนทำให้ใช้เวลาเดินทางไม่มาก ไม่จำเป็นต้องหยุดติดต่อกันหลายวันก็สามารถกลับบ้านได้ นิล ซึ่งบ้านเกิดอยู่มหาสารคาม ส่วนบ้านสามีอยู่ทิจิตร ทั้งคู่มีลูกด้วยกันแล้ว พอถึงวันหยุดยาวซึ่งปกติจะมี 2 ครั้ง คือปีใหม่และสงกรานต์ ก็จะพิจารณาว่าในปีนั้นๆ ช่วงไหนหยุดนานกว่ากัน “หยุดนานไปบ้านที่ไกลหยุดสั้นไปบ้านที่ใกล้” บางคนที่เงื่อนไขยุ่งยากกว่าเช่นพริกที่มีลูกกับสามีสองคนที่เล็กไปแล้วทั้งคู่ ลูกสองคนกับสามีคนแรกอยู่ที่ร้อยเอ็ดบ้านเกิดของเธอ ส่วนลูกอีกสองคนที่อยู่กับสามีคนที่สอง คนหนึ่งอยู่กับสามีซึ่งเขามักกีดกันไม่ให้พริกได้พบหน้า และอีกคนหนึ่งอยู่กับญาติสามีที่เชียงใหม่ แม้ญาติคนดังกล่าวไม่กีดกัน แต่ด้วยระยะทางที่ไกลก็ทำให้พริกยากที่จะพบหน้าลูกได้บ่อยๆ ทำให้ช่วงหยุดปีใหม่เธอต้องแบ่งเวลาไปหาลูกทั้งสองจังหวัด ดังนั้น การตัดสินใจของแต่ละคนว่าจะทำงานหรือไม่ทำงานในวันหยุด หรือในความหมายที่กว้างกว่านั้นก็คือ การเลือกใช้เวลาของแรงงานหญิงไปในกิจกรรมต่างๆ นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่พวกเขาเผชิญด้วย

ในส่วนที่กล่าวถึงเวลาในวันหยุดนี้ นอกจากจะทำให้เห็นบรรยากาศความผ่อนคลายในการทำงานอีกลักษณะหนึ่งที่ต่างไปจากการทำงานในกะกลางวันของวันทำงานปกติแล้ว ประเด็นสำคัญคือ รายละเอียดของการใช้เวลาในช่วงในวันหยุดยังขบขันให้ควมมีมูลค่าของเวลาปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาถึงการตัดสินใจจัดสรรเวลาของแรงงานหญิง พวกเขาพยายามสร้างสมดุลเวลาของตนเอง ซึ่งต่างกันไปตามเงื่อนไขของชีวิตแต่ละคน มีการประเมินและจัดสรรเวลาในการกลับบ้านเกิด เช่น หากแต่งงานแล้วก็ต้องพิจารณาระยะเวลาระหว่างบ้านเกิดของตนและสามี (ในแง่หนึ่งก็คือระยะเวลาเดินทาง) กับระยะเวลาที่โรงงานหยุด ว่าควรไปสถานที่ใดในช่วงวันหยุดใด หรือการชั่งใจระหว่างการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อการทำงานซึ่งจะได้รับผลตอบแทนในอัตราพิเศษ กับการใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือคนรัก เป็นต้น

ในส่วนแรกที่ว่าด้วยเรื่อง “วินัยเวลาแบบอุตสาหกรรม: การบังคับควบคุมและการจูงใจตามเวลานาฬิกา” ผู้เขียนได้แสดงแบบแผนชีวิตประจำวันของแรงงานหญิงตามตารางเวลาการทำงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าบรรยากาศและลักษณะการทำงาน การควบคุมวินัยการทำงาน สภาพร่างกายแรงงาน ตลอดจนผลตอบแทนจะแตกต่างกันไปตามแต่ละช่วง การกำหนดตารางเวลาทำงานไม่เพียงส่งผลต่อลักษณะการทำงานในเวลางานเท่านั้น แต่เวลาของโรงงานยังขยายอิทธิพลไปถึงการจัดการเวลาประจำวันของแรงงานหญิงนอกขอบเขตเวลางานด้วย นับได้ว่าโครงสร้างเวลาอุตสาหกรรมกลายมาเป็นระบบเวลาหลักที่บดบังความสำคัญของโครงสร้างทางเวลาอื่นในสังคมให้ตกเป็นรอง และคอยปรับตามแกนเวลาอุตสาหกรรมอยู่เสมอ ทั้งนี้การสร้างกรอบเวลาเข้าออกงานอย่างชัดเจนอาจไม่เพียงพอที่จะกำหนดให้แรงงานปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ อำนาจในการจัดระบบระเบียบวินัยทางด้านเวลาจึงไม่ได้กระทำผ่านกลไกเชิงบังคับควบคุมเท่านั้น แต่ยังผ่านการสร้างแรงจูงใจทางผลตอบแทนด้วย เพื่อดึงดูดให้คนงานเข้างานตรงเวลาสม่ำเสมอ

ทั้งข้อกำหนดทางเวลาจากฝ่ายนายจ้างและการไต่รตรองจัดสรรเวลาโดยฝ่ายลูกจ้างต่างสะท้อนถึงการคิดคำนึงถึงเวลาในระบบทุนนิยมที่มองเวลาในฐานะที่มีมูลค่าแลกเปลี่ยน หลุดลอยออกจากบริบทของสินค้าและบริการที่แรงงานผลิตขึ้น มีคุณลักษณะเชิงปริมาณ เป็นหน่วยที่สามารถแบ่งแยก วัด และคิดคำนวณได้ ซึ่งการใช้เวลาในระบบอุตสาหกรรมนานขึ้นก็เท่ากับว่าแรงงานหญิงได้ใช้เวลาในครัวเรือนและเวลาพักผ่อนของตนเองน้อยลงนั่นเอง ความพยายามจะดึงเอาประโยชน์จากเวลาในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง ซึ่งหากทุกที่ที่การทำงานของอำนาจดำรงอยู่ ย่อมมีการต่อต้านขัดขืนเกิดขึ้นเสมอ ดังที่มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) กล่าวไว้แล้ว (Foucault 1978, 95) จึงไม่แปลกที่จะเห็นร่องรอยของการเลียงหลีก ความไม่ยอมจำนน การหากลวิธีเพื่อผ่อนคลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจังหวะเวลาของการผลิตไม่สามารถสวมทับลงไปในร่างกายของแรงงาน (โดยเฉพาะแรงงานหญิง) ได้อย่างสอดคล้องลงตัวเสมอไป ดังปรากฏในหลายตัวอย่างที่ผู้เขียนกล่าวถึงก่อนหน้านี้ นอกจากแรงงานหญิงจะเรียนรู้วิธีการหลบเลี่ยงภาวะการทำงานที่เผชิญแล้ว ยังได้เรียนรู้ความหมายของเวลาในลักษณะเชิงปริมาณ และพยายามจะสร้างประโยชน์ให้ตนเองภายใต้ข้อจำกัดที่เผชิญอยู่ ผ่านวิธีคิดต่อเวลาในรูปแบบดังกล่าวอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การให้ความหมายต่อเวลาของแรงงานหญิงยังมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากเวลาที่แปรค่าเป็นเงินได้ในความคิดของพวกเธอนั้น มีความหมายมากกว่าเงิน ในฐานะวัตถุแลกเปลี่ยนเพื่อการจับจ่ายใช้สอยอย่างง่าย ๆ อีกทั้งเวลาการทำงานยังมีความหมายต่อพวกเธอในด้านอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับกรอบคิดทั้งทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของสังคมไทยที่คาดหวังต่อผู้หญิง รวมถึงความคิดต่อตัวตนรูปแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงไทยด้วย ดังจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

ความหมายของเวลาการทำงาน

คนทั่วไปอาจมองว่างานที่แรงงานหญิงทำซึ่งอาศัยเพียงทักษะขั้นพื้นฐานและไม่ได้เรียกร้องความชำนาญมากนัก ไม่ได้มีคุณค่าในตัวของมันเอง การเข้าสู่เวลาการทำงาน มักจะถูกอธิบายด้วยเหตุผลอื่น เช่น เป็นช่วงเวลาที่หารายได้เพื่อที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมอย่างอื่นในชีวิต เช่น *ขวัญ* แรงงานหญิงซึ่งเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว ถือเป็นตัวอย่างที่ดีในการสะท้อนการให้ความหมายกับการทำงานที่ผูกโยงกับสิ่งอื่น เธอเลือกจะทำงานในวันหยุดตามประเพณีที่หยุดติดต่อกันหลายวันแทนที่จะใช้เวลาในนั้นเพื่อกลับต่างจังหวัดไปพบหน้าลูก ทั้งนี้เพราะเธอเห็นว่าจะได้ค่าตอบแทนในอัตราสูงเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับการทำงานวันธรรมดา *ขวัญ* อธิบายการตัดสินใจดังกล่าวว่า เพื่อจะได้เงินเอาไปซื้อของขวัญขึ้นโปรดให้ลูก เธอเห็นว่ายังไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันก็ต้องซื้อของขวัญให้เขา ในแง่นี้ เงินที่ได้จากการทำงานหรือเวลาที่ใช้ในการทำงานแทนการกลับบ้าน จึงถือเป็นสิ่งทดแทนการทำหน้าที่แม่ในอุดมคติที่จะต้องคอยอยู่ดูแลลูกใกล้ๆ เมื่อเธอไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ การให้ความหมายกับเวลาข้างานของเธอจึงถูกอธิบายว่าเป็นการทำหน้าที่แม่ในอีกลักษณะหนึ่ง ดังที่เธอกล่าวกับสามีเมื่อซื้อของขวัญให้ลูกได้ว่า “เห็นไหม ถ้าเราอยู่บ้าน เราไม่มีปัญญาซื้อให้ลูกนะ ถ้าเรามาทำงานเรายังซื้อได้” งานโรงงานในฐานะแหล่งรายได้สำคัญของเธอจึงช่วยเสริมการทำหน้าที่ดังกล่าวนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ความหมายที่แรงงานหญิงให้กับการทำงานไม่ได้อยู่นอกกรอบการทำงานอย่างกรณีข้างต้นเสมอไป ยังมีตัวอย่างอื่นที่แสดงให้เห็นว่า การทำงานอาจมีคุณค่าในกรอบของตัวมันเองได้ กล่าวคือ แรงงานหญิงสามารถให้คุณค่ากับการทำงานโดยตรง

ไม่ใช่มองการทำงานว่าเป็นเพียงกิจกรรมทางผ่านที่ทำเพื่อหาเงินไปใช้ในสิ่งอื่นเท่านั้น พริกเคยนำสมุดที่จดบันทึกเกี่ยวกับการทำงานของเธอให้ผู้เขียนดู เธอจัดตั้งแต่กฎเกณฑ์การทำงานขั้นพื้นฐาน เงื่อนไขค่าตอบแทนในการทำงาน ชื่อเรียกวัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการทำงาน รวมไปถึงการบันทึกความรู้สึกและความตั้งใจที่จะทำงาน ตัวอย่างของข้อความที่เธอจดเอาไว้ เช่น

สมุดบันทึกในการทำงาน สิ่งดี ๆ ที่เราได้เขียนลงในวันที่เราได้ทำงาน เราจะพยายามทำ OT ให้มากที่สุด กับสิ่งที่หัวหน้าได้มอบหมายให้เราทำ เราจะทำสิ่งๆ นี้ให้ดีที่สุด....สิ่งที่เราไม่เคยทำ เราทำได้ ทำในสิ่งนี้ให้ดีที่สุดในการทำงาน

แม้เวลางาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลางานของแรงงานหญิงที่อยู่ในลำดับขั้นต่ำสุดขององค์กรอาจจะถูกมองว่าด้อยค่าหรือไม่มีความสำคัญ แต่เมื่อผู้เขียนพบข้อความในสมุดจดของพริก จึงคิดว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับการทำงาน ในแง่นี้งานไม่จำเป็นว่าจะจะเป็นสิ่งที่น่าเบื่อเสมอไป ไม่จำเป็นว่าจะแปลกแยกกับแรงงานเสมอไป เวลาในการทำงานถูกให้ความหมายในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะพริกจะทำได้อย่างที่ตั้งใจไว้หรือไม่ก็ตาม แต่การบันทึกสิ่งเหล่านี้ลงไปในสมุดก็แสดงถึงความตั้งใจของเธอ

เริ่มแรกที่ผู้เขียนเข้าไปในไลน์การผลิตและได้ยืนเพื่อนร่วมงานเรียกชื่อพาร์ท¹² ชนิดต่างๆ ผู้เขียนก็สับสนอยู่พอสมควร แต่ใช้เวลาไม่มากนักที่จะทำความรู้จักกับพาร์ทแต่ละชนิด เพราะอย่างน้อยยังมีศัพท์บางคำที่จะทำให้แปลออกว่าพาร์ทดังกล่าวน่าจะมีลักษณะเช่นไร แต่สำหรับพริกที่บอกกับผู้เขียนว่าตนเอง “ไม่รู้ภาษาอังกฤษเลย” นั้น ทำให้ต้องใช้วิธีจดบันทึกและท่องจำบ่อยๆ เธอตระหนักเสมอว่างานที่ทำไม่ได้ง่าย แต่ก็พยายามที่จะจดจำรายละเอียดต่างๆ ผ่านการจดบันทึกและฝึกฝน เธอไม่ได้ทราบความหมายของชื่อเรียกวัสดุที่เป็นภาษาอังกฤษเหล่านั้น แต่เมื่อท่องนานๆ เข้า เธอก็จะจำได้ว่าหากเรียกชื่อนี้ขึ้นมาแล้วจะหมายถึงพาร์ทชิ้นใด ซึ่งเป็นความภูมิใจอย่างหนึ่งของเธอ การจดบันทึกสิ่งต่างๆ เป็นวิธีสำหรับหลายคน *ขวัญก็ใช้วิธีนี้ในการจดคำศัพท์ตรงหัวตารางในเอกสารที่*

¹² ชื่อเรียกโดยทั่วไปของชิ้นส่วนขั้นต้นที่จะถูกนำไปใช้ในกระบวนการอื่นๆ ต่อไป.

เธอต้องกรอกข้อมูลการเบิกชิ้นงานและวัตถุดิบ *รัตน์* แรงงานหญิงวัย 36 ปี ซึ่งจบการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ก็เคยกล่าวกับผู้เขียน “ใช้ชีวิต จดทุกอย่าง จดมันทุกกระเปียดนี้” เธอยังพยายามชวนชวหาซื้อหนังสือภาษาอังกฤษมาอ่านและแบ่งให้เพื่อนๆ อ่านด้วย

ความภูมิใจอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนพบจากเพื่อนร่วมงานในฝ่ายผลิตของมิลรี่ก็คือความภูมิใจที่ตนเองประกอบชิ้นงานได้รวดเร็ว *เนตร* และ *จินต์* เล่าให้ผู้เขียนฟังว่าตนเองทำงานในขั้นตอนที่ได้รับมอบหมายได้รวดเร็วมาก มีบางครั้งที่ทางโรงงานกำหนดจำนวนชิ้นงานที่ต้องการมากกว่าปกติ แต่พวกเธอก็ยังสามารถทำได้ตามที่กำหนดไว้ ทั้งสองภูมิใจในความชำนาญของตน แม้จะเป็นการประกอบงานอย่างง่ายก็ตาม รวากับว่าได้รับเอามาตรฐานและคุณค่าการทำงานอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในแบบที่โรงงานยอมรับนั้น มาสนับสนุนการให้ความหมายแก่ตนเองด้วย

แม้แรงงานหญิงจำนวนมากมักบ่นถึงกรณีที่โรงงานกำหนดเป้าหมายชิ้นงานในปริมาณมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ปลายปี พ.ศ. 2554 ที่มีการจ้างคนออกและพยายามที่จะไม่รับคนเพิ่มหากไม่จำเป็น ซึ่งหมายความว่าคนที่ยังทำงานอยู่นั้นถูกเรียกร้องให้ทำในปริมาณมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลของผู้เขียนมักกล่าวขึ้นมาพร้อมๆ กับการแสดงความไม่พอใจที่โรงงานกำหนดเป้าหมายชิ้นงานในลักษณะนี้ ก็คือ การเล่าว่าตนเองสามารถจะประกอบชิ้นงานได้รวดเร็วถึงตามเป้าหมายที่บริษัทต้องการ ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไขที่เคร่งครัดเหล่านี้ หากสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จก็มีผลให้แรงงานหญิงรู้สึกภูมิใจในความสามารถของตนเองเช่นกัน กรณีของ *เนตร* *จินต์* และ *พริก* ที่กล่าวไปข้างต้นต่างก็สะท้อนถึงการยอมรับในคุณค่าของความมานะบากบั่นที่จะฟันฝ่าความยากลำบากนั้นไป และอาจถือได้ว่าเป็นเครื่องพิสูจน์ตนเองในแง่หนึ่ง

นอกจากนี้ยังพบกรณีที่แรงงานหญิงเียงตัวเองเข้ากับตัวตนของการเป็น “ผู้หญิงทำงาน” เช่น *อิน* อดีตแรงงานหญิง วัยสี่สิบปลาย ปัจจุบันเปิดร้านขายอาหารตามสั่งในซอยที่ผู้เขียนพักอาศัยอยู่ที่ไทยธานี ก่อนหน้านั้นเธอทำงานอยู่ในโรงงานผลิตล้อรถยนต์อยู่ 9 ปี และได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้างานในระดับล่างแล้ว เธอภูมิใจกับการทำงานในช่วงนั้นมาก เล่าว่าตนเองเป็นหัวหน้างานที่ลูกน้องรัก เธอประเมินจากการเป็นหัวหน้างานคนเดียวที่ไม่ถูกลูกน้องเขียนชื่อตำตามประตูห้องน้ำ และเมื่อลูกน้องคนใดกลับบ้านเกิด

ก็มักจะมีของมาฝากเธอเสมอ ขณะที่หัวหน้าคนอื่นๆ ไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติเช่นนี้ ส่วนในความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาเอง เธอก็จะเป็นที่ไว้วางใจ หัวหน้างานของอินเป็นชาวญี่ปุ่น เธอเล่าว่าคุ้นเคยกับเขาดีและเล่าให้ผู้เขียนฟังอย่างพอใจว่าเขาเคยชมว่าเธอทำงานเก่ง “แก (หัวหน้างานชาวญี่ปุ่น) บอกว่าผู้หญิงสวยๆ เหมาะที่จะอยู่บนเตียง แต่คุณเป็นผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงทำงาน”

แม้ประโยคดังกล่าวจะมีนัยของการมีอคติทางเพศต่อผู้หญิง แต่อินก็เล่าถึงมันซ้ำๆ ด้วยความรู้สึกภูมิใจที่ตนเองถูกจัดวางไว้เหนือกว่าผู้หญิงเหล่านั้น เธอยังกล่าวเสียดลีผู้หญิงที่เธอเห็นว่าหน้าตาดีแต่ “ทำงานไม่เป็น” ให้หัวหน้าชาวญี่ปุ่นฟัง โดยสอนเขาว่า “พวกนั้นภาษาไทยเรียกว่าสวยใสไร้สมอง” จากบทสนทนาที่อินเล่าให้ผู้เขียนฟังเห็นได้ชัดว่าเธอภูมิใจในความเป็น “ผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงทำงาน” ของตนเองมาก ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้นอกจากจะเกิดขึ้นผ่านการได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาแล้ว ยังผ่านการกีดกันหรือลดคุณค่าของผู้หญิงบางแบบที่เธอเห็นว่าไม่มีความสามารถ และมีเพียงหน้าตาที่สวยงามในความคิดของเธอ กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นผู้หญิงที่น่าภูมิใจสำหรับอินถูกโยงเข้ากับความสามารถในการทำงาน และไม่จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับความสวยงาม หรือรูปลักษณ์ภายนอกก็ได้

ผู้เขียนยังพบความใส่ใจกับงานในแบบอื่นๆ อีก เช่น การประณีตกับชิ้นงานอย่างมาก แม้การประกอบชิ้นงานในอุตสาหกรรมประเภทนี้ งานส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยความละเอียดเท่ากับอุตสาหกรรมจำพวกอัญมณี การตัดเย็บเสื้อผ้า หรือการประกอบชิ้นส่วนเล็กๆ อย่างอื่น ทั้งยังต้องอาศัยความรวดเร็วในการทำงาน ซึ่งทำให้แต่ละคนต้องเร่งมือในการประกอบชิ้นงาน แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบว่ามีความประณีตในการทำงานพอสมควร ผู้เขียนเห็นว่าแทบทุกครั้งที่เพื่อนร่วมงานแต่ละคนทำชิ้นส่วนของตนเองเสร็จจะคอยตรวจสอบว่าเรียบร้อยดีหรือไม่ มีรอยขีดขีดหรือไม่ เข้ารูปเข้าทรงเรียบร้อยหรือไม่ ฯลฯ นอกจากคนที่ประกอบชิ้นงานนั้นจะตรวจสอบเองแล้ว คนถัดไปที่จะหยิบชิ้นงานนั้นไปใช้ต่อก็จะตรวจสอบซ้ำอีกครั้ง หากมีปัญหาจุดใดก็จะนำกลับมาให้จุดก่อนหน้าแก้ไขใหม่ หรือไม่ก็แก้ไขเสียเอง พวกเขาบอกว่าหากไม่เรียบร้อยจะถูกทางฝ่ายควบคุมคุณภาพ (QC) ดึงกลับมา จึงต้องตรวจสอบให้แน่ใจ จึงราวกับว่าแต่ละคนทำหน้าที่เป็น QC ในงานตัวเองไปก่อนในเบื้องต้น หรือคนที่ทำหน้าที่ QC เอง เช่น มีน แรงงานหญิงฝ่าย QC จากอีกโรงงานหนึ่ง เมื่อถามถึงความ

รู้สึกที่มีต่องาน เธอก็บอกว่า “ชอบที่ว่ามันเป็นงานที่เราเคยทำมา ได้ใช้แรงงานออกมาให้ดีที่สุดเพื่อส่งขายลูกค้า พี่ชอบความละเอียด”

สรุปได้ว่ายากว่าแรงงานหญิงที่ผู้เขียนพบนั้นมีความรู้สึกแปลกแยกกับชิ้นงานที่ตนเองผลิตหรือไม่ จากที่ผู้เขียนสังเกตและได้พูดคุยกับพวกเธอ กลับพบว่าหลายคนรู้สึกมีส่วนร่วม กับสินค้าที่ตนเองผลิต เช่น เนตร ซึ่งใช้อินเทอร์เน็ตเป็นประจำ เล่าให้ฟังว่าในระยะแรกที่เข้ามาทำงานก็อยากรู้ว่าสินค้าที่ตนเองมีส่วนในการประกอบนั้นเป็นเช่นไร จึงเข้าไปดูในเว็บไซต์ของบริษัท “พอเห็น(ในเว็บไซต์) อู๋ยขึ้นนี่ก็คู้่นๆ ขึ้นนั่นก็คู้่นๆ อันนี้เราทำนี่นา มันดูน่าซื้อน่าใช้ขนาดนี้เลยหรอเนี่ย” เธอเล่าให้ผู้เขียนฟังด้วยน้ำเสียงตื่นเต้น และยังบอกให้ผู้เขียนไปค้นดูภาพสินค้าที่เราประกอบกันในเว็บไซต์ของบริษัทด้วย ลักษณะที่ให้ความสำคัญกับสินค้าที่ตนเองผลิตยังปรากฏในแรงงานหญิงโรงงานอื่นที่ผู้เขียนเคยพูดคุยด้วย เช่น ปัตย์ซึ่งทำหน้าที่ตกแต่งกรอบนาฬิกา เล่าถึงความรู้สึกว่าอยากจะเห็นนาฬิกาแบรนด์ดังที่ตนเองมีส่วนในการผลิต “บางทีไปเดินห้าง เราก็คอยอยากเห็นว่าของที่เรากำมันเป็นยังงัย เขาเอาไปขายได้เท่าไร ก็ไม่ได้เห็น เขาบอกว่าไม่ขายในเมืองไทย” ในกรณีนี้แม้เธอจะไม่ได้เห็นสินค้าที่ตนเองผลิตวางขายในไทย เหมือนกับสินค้าอยู่ไกลไปจากชีวิตประจำวันของเธอ แต่อย่างน้อย เธอมีความรู้สึกเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตนเองผลิตอยู่และต้องการที่จะเห็นมัน อีกตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของ น้อม แรงงานหญิงที่ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ ขณะที่ผู้เขียนสัมภาษณ์เธออยู่ด้านหน้าตัวบ้านของเธอ ซึ่งมีรถมอเตอร์ไซด์จอดอยู่ เธอพยายามอธิบายว่าชิ้นส่วนใดของรถที่เธอทำหน้าที่ผลิต เธอชี้ไปที่ชิ้นส่วนหลายชิ้นของมอเตอร์ไซด์คันดังกล่าว ทุกครั้งที่ปลายนิ้วเธอชี้ไปที่ชิ้นส่วนนั้นๆ เธอจะพูดว่า “ชิ้นนี้ก็ ‘ของ’ พี่” ชำไปเข้ามา เพื่อแสดงว่าเธอมีส่วนในการผลิตชิ้นส่วนลักษณะดังกล่าว

จากงานชาติพันธุ์วรรณาเรื่อง *Crafting Selves: Power, Gender, and Discourses of Identity in a Japanese Workplace* ที่ศึกษาในโรงงานทำขนมขนาดเล็กในญี่ปุ่นของ ดอรินน์ เค. คอนโด (Dorinne K. Condo) มีการตั้งคำถามต่อแนวคิดสถานะแปลกแยกของมาร์กซ์ได้อย่างน่าสนใจ เธอเห็นว่า ความพยายามที่จะสร้างตัวตนของคนงานผ่านแนวคิดเรื่องการเป็นช่างฝีมือ (artisan) ซึ่งเป็นความคิดที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมแบบญี่ปุ่นนั้นช่วยขยายวิถีคิดใหม่ๆ ในการทำความเข้าใจตัวตนที่ถูกสร้างวินัยในการ

ทำงาน และท้าทายวิธีคิดที่ครอบงำคำอธิบายการทำงานในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ว่ามีลักษณะแปลกแยกไปจากธรรมชาติและโลกทางวัตถุ (Kondo 1990, 230) ข้อมูลภาคสนามของคนโตได้แสดงให้เห็นความละเมียดละไมของคณงานในการผลิตสินค้า การจัดวางตกแต่งร้าน การฝึกฝนตนเอง การอํารงรักษาความสัมพันธ์แบบครอบครัวภายในสถานที่ทำงาน (แม้จะด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน และการให้ความหมายที่แตกต่างกันไประหว่างบริษัทและคณงาน และระหว่างคณงานที่อยู่ต่างสถานะกัน) ฯลฯ

ความใส่ใจกับสิ่งที่ตนเองผลิตและหน้าที่ที่รับผิดชอบดังกล่าว ทำให้เห็นความพยายามสร้างตนเองที่ไม่ได้แยกขาดจากการทำงานหรือชิ้นงานที่ตนผลิต เช่นเดียวกับข้อมูลภาคสนามที่ผู้เขียนพบ ที่แม้โดยทั่วไปการหารายได้จะเป็นเหตุผลสำคัญของการทำงาน แต่กระนั้นการทำงานไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ตอบสนองต่อการหารายได้เพียงอย่างเดียว ผู้เขียนพบแง่มุมของการให้คุณค่าต่อการทำงานของตนเองของแรงงานหญิงอยู่เช่นกัน แม้จะไม่ถึงขั้นเชื่อมโยงตนเองกับความคิดแบบช่างฝีมือ แต่ก็มีควมใส่ใจกับชิ้นงานและการทำงานไม่น้อย เวลางานจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่ทางผ่าน เพื่อที่จะได้รายได้สำหรับนำไปใช้จ่ายในกิจกรรมอื่นๆ ของชีวิตแล้วค่อยไปสร้างความหมายให้ตนเองนอกบริบทการทำงาน แต่มันสามารถมีคุณค่า “โดยตัวของมันเอง” ได้ และแรงงานหญิงก็สามารถให้ความหมายแก่ตนเองผ่านการทำงานได้เช่นกัน

อาจเรียกลักษณะที่แรงงานหญิงให้ความหมายกับการทำงานในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งความพยายามในการหลบเลี่ยง คัดกรอง เลือกสรรว่าจะใช้เวลาทำงานแค่ไหนอย่างไร ว่าเป็นการแสดงออกของการเป็น “แรงงานผู้ทำการผลิตที่กระตือรือร้น” กล่าวคือพวกเขาใช้เพียงแรงงานที่อ่านสอนง่ายตามภาพประทับที่ใช้เพื่อโฆษณาจูงใจนักลงทุน แต่พวกเขายังมีการไตร่ตรองกับการทำงานอยู่ทุกขณะ แรงงานหญิงมีความพยายามที่จะจัดการและให้คุณค่ากับเวลาการทำงานหลายรูปแบบ ตั้งแต่การหาทางหลบเลี่ยง หรือหาวิธีการผ่อนคลายน้อยๆ ในชีวิตการทำงานประจำวัน รวมไปถึงการรับเอาคุณค่าของวินัยการทำงานแบบใหม่มาอธิบายตนเองอย่างภาคภูมิใจ ตลอดจนการให้ความหมายกับการทำงานในฐานะการทำหน้าที่อื่นๆ ที่สังคมคาดหวังกับผู้หญิง เช่น การทำหน้าที่แม่ และการเชื่อมโยงตนเองกับความเป็นผู้หญิงที่ทำงานเก่ง เป็นต้น

สรุป

เวลาตามเข็มนาฬิกาที่มีคุณลักษณะเชิงปริมาณ วัดได้ แบ่งแยกได้ แปรค่าเป็นเงินได้นั้น ได้แทรกซึมเข้าไปในระบบคิดของผู้คนในสังคมสมัยใหม่แล้ว ระบบเวลาแบบอุตสาหกรรมซึ่งมีลักษณะเช่นนี้ได้กลายมาเป็นระบบเวลาหลักในชีวิตของแรงงานหญิงเช่นกัน เพราะนอกจากระบบเวลาดังกล่าวกำกับควบคุมการทำงานของแรงงานหญิงอย่างเคร่งครัดในเวลาการทำงานแล้ว ยังแผ่อิทธิพลไปนอกเวลาทำงานให้แรงงานหญิงต้องปรับกิจวัตรต่างๆ ในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับโครงสร้างเวลาการทำงานของบริษัทด้วย

แม้มีรายจะเป็นบริษัทขนาดใหญ่ และในภาพรวมก็ดำเนินธุรกิจและจัดการระบบแรงงานตามกรอบข้อบังคับของกฎหมาย แต่กระบวนการทำงานหลายอย่างในทางปฏิบัติ นั้น กฎหมายก็ไม่สามารถครอบคลุมได้ถึง และแม้สภาพการทำงานดูเหมือนจะมีมาตรฐาน ก็ยังพบว่าสภาพการทำงานของแรงงานเชื่อว่าน่าพึงพอใจเสมอไป หากพิจารณาจากกระบวนการทำงานของอำนาจที่กระทำผ่านเครื่องมือทางเวลาแล้วจะเห็นได้ว่า แรงงานต้องเผชิญกับการบังคับควบคุมทางเวลาที่เคร่งครัดมาก โดยการทำงานของอำนาจเป็นไปอย่างแยบยลละมุนละม่อมยิ่งขึ้น โรงงานไม่เพียงสร้างตารางเวลาให้แรงงานเข้างานออกงานและกำหนดบทลงโทษเท่านั้น แต่ยังใช้วิธีโน้มน้าวให้แรงงานต้องการใช้เวลาในการทำงานมากขึ้น ผ่านการให้สิ่งจูงใจต่างๆ ทั้งเบียดเบียน ผลตอบแทนอัตราพิเศษสำหรับการทำงานในเวลาที่พิเศษ รวมทั้งค่าตอบแทนประเภทอื่นๆ เพิ่มเติม แรงงานหลายคนได้เงินในจำนวนมากกว่าที่เคยได้รับเมื่อครั้งทำงานในภาคการเกษตร ทั้งยังมีรายได้เป็นประจำสม่ำเสมอว่า หลายคนมีรายรับมากกว่าเดือนละสองหมื่นบาท แต่นั่นก็แลกมาด้วยการใช้เวลาและร่างกายไปกับการทำงานมากขึ้น

แรงงานหญิงที่ผู้เขียนศึกษาไม่ได้ต่อต้านแนวคิดเวลาแบบอุตสาหกรรม แต่ยอมรับเอาคุณค่าของระบบเวลาดังกล่าวเข้ามาในตัวเองแล้ว พวกเขาเล่นตามเกมเวลาเช่นนี้ด้วยหวังว่าจะสามารถได้รับผลตอบแทนที่มากขึ้น ในโครงสร้างเวลาแบบอุตสาหกรรม แรงงานหญิงยากที่จะต่อรองจนถึงขั้นปรับโครงสร้างเวลาในระดับใหญ่ จากข้อมูลภาคสนาม ผู้เขียนพบเพียงการหลีกเลี่ยง หลบหลีกเล็กๆ น้อยๆ หรือไม่ก็หาทางเพื่อจะใช้ประโยชน์จากเวลา

ดังกล่าว ซึ่งเป็นเพียงการหาทางออกในระดับปัจเจกมากกว่าจะเป็นการรวมตัวต่อรูปแบบเผชิญหน้า แม้ในอดีตที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงานจะมีลักษณะการต่อรองในเชิงรวมหมู่ในประเด็นเกี่ยวกับเวลาอยู่บ้าง และถูกบัญญัติไว้ตามกฎหมายแล้ว เช่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิการลาตลอด 90 วัน การเรียกร้องให้การกำหนดเพดานชั่วโมงการทำงาน การเรียกร้องให้จ่ายค่าล่วงเวลาสำหรับการทำงานนอกชั่วโมงทำงานปกติ แต่กระนั้น ลักษณะการต่อรองเหล่านี้ยังเรียกได้ว่าเป็นการต่อต้าน “ภายในเวลา” แต่ไม่ได้ต่อต้านแนวคิดเกี่ยวกับเวลา กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับเวลาในลักษณะที่มีมูลค่านั้นยังคงอยู่และได้รับการยอมรับโดยตัวคนงานไปแล้ว และการต่อต้านนั้นไม่ได้ต่อต้านแนวคิดเวลาในลักษณะนี้ แต่เป็นเพียงการจัดการกับผลประโยชน์ที่เกิดจากแนวคิดทางเวลาเช่นนี้ให้ลงตัวขึ้นมากกว่า ดังที่ อี. พี. ทัมป์สัน (E.P. Thompson) เห็นว่าการเรียกร้องให้ลดเวลาการทำงานนั้นคือการต่อต้านการควบคุมเวลาในลักษณะหนึ่ง ในช่วงระหว่างกระบวนการต่อต้านดังกล่าวก็เป็นกระบวนการที่คนงานเรียนรู้และรับเอาแนวคิดต่อเวลาแบบนายจ้างมาใช้ในการโต้กลับเช่นกัน ซึ่งทัมป์สันเห็นว่า คนงานไม่ได้ต่อต้าน “เวลา” แต่พวกเขาต่อต้าน “เกี่ยวกับ” เวลา กล่าวคือ พวกเขาไม่ได้ปฏิเสธระบบเวลาแบบใหม่ แต่เรียนรู้ความสำคัญของเวลาว่า เวลาเป็นเงินเป็นทองในแบบนายจ้างย่ำเดือน แล้วก็โต้กลับภายใต้กรอบคิดดังกล่าวนั่นเอง (Thompson 1967, 85-86)

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายอิทธิพลของโครงสร้างเวลาเช่นนี้จะพบว่า เมื่อจังหวะร่างกายของแรงงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหญิงที่โดยพื้นฐานแล้วไม่สอดคล้องกับจังหวะเวลาของระบบอุตสาหกรรม ความเร่งรีบของจังหวะเวลาการทำงานจึงส่งผลกระทบต่อร่างกายของพวกเธอ เครื่องมือทางเวลาในโครงสร้างเวลาอุตสาหกรรมที่ใช้เพื่อกำกับควบคุมแรงงานหญิงไม่เพียงส่งผลในขอบเขตของเวลาการทำงานเท่านั้น แต่ยังขยายอิทธิพลมานอกขอบเขตเวลาการทำงาน โดยก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการเวลาในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสร้างความตึงเครียดต่อแรงงานหญิงด้วย ปัญหาของแรงงานหญิงที่อยู่ในระบบ โดยเฉพาะในโรงงานที่ได้มาตรฐาน จึงอาจไม่ใช่ปัญหาความยากจนหรือปัญหาสภาพการทำงานที่เลวร้าย ดังเช่นที่เคยเป็นมาหรือที่กำลังเกิดขึ้นกับแรงงานประเภทอื่นๆ แต่ขยับไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น การขาดแคลนเวลาที่จะได้ใช้ในกิจกรรม

อื่นๆ ในชีวิต เพราะค่าแรงขั้นต่ำที่แม้ปรับขึ้นแล้ว ก็ยังไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ การทำงานล่วงเวลาและการทำงานในวันหยุดเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนในอัตราพิเศษจึงเป็นทางออกของแรงงานส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการทำงานที่ดูเหมือนว่าแรงงานหญิงต้องตกอยู่ในกฎเกณฑ์ของโครงสร้างเวลาอุตสาหกรรมอย่างเคร่งครัด แต่กระนั้นการยอมรับและพาตัวเองเข้ามาอยู่ในโครงสร้างเช่นนี้ ในอีกทางหนึ่งก็เอื้อให้พวกเธอสามารถให้คุณค่าต่อการทำงานของตนเองขึ้นมาได้อย่างมีความหมาย ไม่ว่าจะโยงการทำงานกับหน้าที่อื่นที่ถูกละเลยหรือถูกมองข้าม หรือโยงเข้ากับมิติของการทำงานโดยตรงเองก็ตาม

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

นฤมล กล้าทุกวัน. 2556. “ชีวิตและการทำงานของแรงงานหญิงนวนคร: การจัดการเวลา และการสร้างตัวตนผ่านการให้ความหมายกับเวลา.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Foucault, Michel. 1978. *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*. Translated by R. Hurley. New York: Pantheon Books.

Kondo, Dorinne K. 1990. *Crafting Selves: Power, Gender, and Discourses of Identity in a Japanese Workplace*. Chicago: University of Chicago Press.

Marx, Karl and Frederick Engels. 1976. *The German Ideology* (3rd revised edition). Moscow: Progress Publishers.

Ong, Aihwa. 2006. *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Durham and London: Duke University Press.

Pun, Ngai. 2005. *Made in China: Women Factory Workers in a Global Workplace*. Durham, North Carolina: Duke University Press.

Thompson, Edward Palmer. 1967. “Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism.” *Past & Present* 38(1): 56-97. Accessed August 7, 2014. doi: 10.1093/past/38.1.56.